

Марія Лавренова

*Формування граматичних знань, умінь та навичок в учнів
початкових класів (на матеріалі вивчення іменника)*

*Методичні рекомендації до вивчення дисципліни
«Методика навчання української мови»*

Мукачєво – 2016

Методичні рекомендації до вивчення дисципліни «Методика навчання української мови». Формування граматичних знань, умінь та навичок в учнів початкових класів (на матеріалі вивчення іменника) для студентів денної та заочної форм навчання напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта» / Укладач: М.В.Лавренова – Мукачево: МДУ, 2016. – 98с. (2.65 др.арк.)

Відповідальний за випуск: **Товканець Г.В.** д.пед.н., професор, завідувач кафедри теорії та методики початкової освіти МДУ

Методичні рекомендації обговорено і рекомендовано до друку на засіданні кафедри теорії та методики початкової освіти (протокол № від «_» __2016р.)

Укладач: Лавренова М.В. – канд. пед. наук, старший викладач кафедри теорії та методики початкової освіти МДУ

Рецензент:

У посібнику міститься теоретичний та практичний матеріал щодо ефективної організації та проведення уроків української мови у початковій школі. Подано цікаві ідеї, методичні поради, рекомендації до вивчення теми «Іменник», представлено дидактичний матеріал та плани-конспекти уроків з використанням різноманітних методів та технологій.

Рекомендовано студентам напряму підготовки «Початкова освіта» та педагогам-практикам сучасного загальноосвітнього навчального закладу.

©Лавренова М.В.

© МДУ, 2016

ЗМІСТ

1.	Передмова	6
2.	Система роботи над засвоєнням молодшими школярами іменника як частини мови	8
3.	Вивчення граматичного поняття «Іменник» в початковій школі. Поради учителю щодо роботи з підручниками з української мови.	23
4.	Використання дидактичних ігор до теми «Іменник» в початкових класах	37
5.	Методичні рекомендації до проведення уроків української мови з теми «Іменник» з використанням різноманітних методів та технологій	57
6.	Післямова	93
7.	Перелік використаних та рекомендованих джерел	95

ПЕРЕДМОВА

Курс української мови – важлива складова загального змісту початкової освіти, адже мова є не тільки окремим навчальним предметом, а й основним засобом опанування всіх інших шкільних дисциплін. Початкова школа займає одне з перших місць в оволодінні українською мовою. Згідно нового Державного стандарту (зі змінами) загальної початкової освіти, який ґрунтується на засадах компетентнісного підходу до формування змісту й організації навчального процесу. Комунікативний підхід до навчання української мови в початковій школі на сьогоднішній день є домінуючим у сучасній методиці й практиці шкільного навчання, що передбачає засвоєння її безпосередньо у процесі спілкування і для спілкування. Саме тому основна увага вчителя початкових класів має зосереджуватися на мовленнєвій діяльності кожного учня. Цьому сприяє вивчення іменника як частини мови.

Аналіз педагогічних ідей К.Д. Ушинського щодо першопочаткового навчання дітей рідної мови засвідчив, що його розуміння засвоєння дитиною граматичної будови рідної мови є актуальним в умовах сьогодення і полягає як у засвоєнні конкретних граматичних форм, граматичних навичок дітьми, так і в розвитку у них здібностей до граматичного узагальнення, опануванні логіки мови, її граматичних правил і законів, усвідомленні явищ мови.

У наш час дослідники (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Дзюбишина-Мельник, К.Крутій, О. Хорошковська та ін.) цілком підтверджують погляди К.Д.Ушинського щодо значущості рідної мови в житті дитини, зазначаючи, що лише рідною мовою розвивається її душа і розум. М.С. Вашуленко пропонує методи і прийоми вивчення іменника як частини мови у початковій школі, а також подає вправи для формування граматичних умінь. М.Д. Захарійчук наголошує на важливості текстоцентричного підходу до навчання української мови. Г.Коваль, Н.Деркач, М.Наумчук пропонують для вивчення іменника та інших частин мови використовувати опорні таблиці. Про взаємозв'язок навчання мови і мовлення наголошується М. Вашуленко та Л. Варзацькою.

Пропоновані методичні рекомендації входять до комплексу теоретичного і методичного забезпечення студентів денної та заочної форм навчання напряму підготовки «Початкова освіта» з дисципліни «Методика навчання української мови». Викладені в посібнику теоретичні положення щодо ефективної організації та проведення уроків української мови у початковій школі проілюстровані практичним матеріалом: цікавими ідеями, методичними порадами, рекомендаціями.

Проте, наші рекомендації є тільки орієнтиром для майбутніх фахівців у підготовці та проведенні уроків української мови при вивченні теми «Іменник».

СИСТЕМА РОБОТИ НАД ЗАСВОЄННЯМ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ ІМЕННИКА ЯК ЧАСТИНИ МОВИ

У молодшому шкільному віці формується початкова система граматичних понять. Спочатку з'ясуємо значення понять – «системний підхід», «система», «систематичний», «систематичність».

Системний підхід – напрям у спеціальній методології науки, завданням якого є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем. Системний підхід в педагогіці спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх у єдину теоретичну картину. Наприклад, як систему можна розглядати будь-яку пізнавальну діяльність, а її складовими будуть сам суб'єкт пізнання (особистість), процес пізнання, продукт пізнання, мета пізнання, умови, в яких вона перебігає тощо. У свою чергу складові системи – підсистеми – можна розглядати як самостійні системи [13].

Система – порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь. Сукупність принципів, які є основою певного вчення [14].

Систематичний – 1. який являє собою систему: побудований, упорядкований за певним планом. 2. який спирається на певну систему; суворо планомірний. 3. логічно впорядкований, структурний, послідовний. 4. постійний, регулярний [15].

Систематичність – послідовність у діях, вчинках; наявність системи у чому-небудь [15].

Система (поєднання, утвір) – сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія. Системою є окремі предмети або явища реальної дійсності, мислення і пізнання, які складаються з реально виділених частин, об'єднаних в єдине ціле. Тому найважливішими рисами системи є розчленованість і цілісність. Сукупність якісно визначених елементів становить зміст системи, сукупність закономірних зв'язків між елементами – внутрішню форму або структуру системи. Природа складових елементів і характер структури

системи найрізноманітніші. Системи можуть утворювати окремі тіла, явища, процеси, що вступають між собою у взаємодію, ібмінюються енергією, виконують спільну функцію тощо, а також окремі думки, наук, положення, абстрактні об'єкти, між якими встановлені певні співвідносності, подпорядкування. За характером елементів і структури виділяють різні види системи [16].

Повернемося до системи засвоєння молодшими школярами граматичного поняття «Іменник». Кожне самостійне слово становить єдність двох значень – лексичного і грааматичного. Граматичним називається таке додаткове абсатргуюче значення, яке виражає різні відношення слова, що супроводять його лексичний зміст. Якщо кожне слово наділене окремим лексичним значенням, то граматичні значення характерні не для одного слова, а для цілої групи, розряду слів. Граматичних значень у слова може бути декілька.

У молодшому шкільному віці формується початкова система граматичних понять. Здійснюється це не одразу. Одні граматичні поняття засвоюються учнями за кілька уроків, інші формуються протягом усіх чотирьох років навчання. Граматичні поняття формуються внаслідок тривалої й копіткої роботи над відповідним мовним матеріалом. Ця робота складається з таких компонентів, як сприймання окремих однорідних мовних явищ, абстрагування, виділення істотних для даної групи явищ ознак, узагальнення їх у спеціальному слові-терміні.

Граматичні поняття можна засвоїти, спираючись тільки на логічну роботу мислення. Для того, щоб граматичне поняття було свідомо засвоєне, учнів необхідно навчити прийомів розумової діяльності, за допомогою яких досягається виявлення, вичленування і об'єднання істотних ознак об'єктів, що вивчаються.

Як і будь-який процес пізнання, засвоєння граматичних понять відбувається у процесі виникнення і вирішення своєрідних суперечностей, що є рушійною силою засвоєння.

Процес формування граматичних понять умовно можна поділити на чотири етапи.

Перший етап формування граматичних понять полягає в аналізі мовного матеріалу з метою виділення істотних ознак поняття.

Другий етап граматичних понять полягає в узагальненні істотних ознак, встановленні зв'язків між ними та у введенні терміна.

Третій етап формування граматичних понять полягає в уточненні суті ознак поняття і зв'язків між ними.

Четвертий етап формування граматичних понять полягає в конкретизації вивченого поняття завдяки виконанню вправ, які вимагають практичного застосування одержаних знань.

Формування у молодших школярів граматичного поняття «Іменник» розпочинається з 1 класу і проводиться за чотирма етапами.

Перший – підготовчий, який збігається з періодом навчання грамоти.

Підготовка учнів до усвідомлення поняття «Іменник» передбачає:

- навчання розрізнити предмет і його назву, розвиток умінь класифікувати слова за певною смисловою ознакою (назви овочів, фруктів, транспорту тощо);
- уточнення правильної вимови українських слів. Уміння на слух відрізнити українські слова від слів інших близьких мов.
- розуміти значення слова, вміти співвідносити слово і зображення відповідного предмета: вибрати з-поміж 2-3 слів те, якому відповідає тлумачення, що дає учитель.

Загальне поняття про іменник починає формуватися у дитини ще в добукварний період. Саме тут учитель навчає дітей розрізнити предмет і слово, що його називає.

Зробити це можна, наприклад, у такий спосіб.

Учитель бере у руки ручку і запитує:

- Що я тримаю? (Ручку).
- Що ви можете з нею робити? (Розглянути, покласти на стіл, писати і под.)
- Якого вона кольору?
- З якого матеріалу виготовлена?

Отже, учитель узагальнює відповіді дітей: предмет ми бачимо, можемо потримати в руках, а слово, що є назвою предмета, тільки вимовляємо і чуємо.

Надалі в учнів поступово формується вміння «працювати» із словом як узагальнюючою назвою предмета. Скажімо, учитель вимовляє слово стіл, а діти називають той стіл, який вони при цьому можуть уявити.

На уроках навчання грамоти пропонується вивчення 17 тематичних груп слів: шкільне приладдя, іграшки, одяг, посуд, меблі, побутова техніка, овочі і фрукти, ягоди, квіти, рослини, птахи, звірі, пори року, явища природи, професії, транспорт, ввічливі слова.

Робота над словами кожної тематичної групи здійснюється в кілька етапів. Спочатку учні поповнюють власний словник словами певної тематичної групи. З цією метою використовуються предмети, предметні малюнки, віршові чи прозові тексти, загадки.

Продемонструємо методику ознайомлення учнів першого класу із словами тематичної групи на прикладі вивчення теми «Взуття»

Вчитель показує учням предметні малюнки із зображенням взуття (черевики, чоботи, босоніжки тощо) і запитує:

- Що ви бачите на малюнках? (Діти озвучують назви взуття).
- Що роблять із цими предметами? (Взувають).
- Чи можна назвати ці предмети одним словом? Як? (Взуття).
- Подумайте, як утворилося це слово? (Від слова взуватися).
- Що ж таке взуття? (Це речі, які взуває людина на ноги).
- Ці предмети можна ще назвати виробами, бо їх виготовляють (виробляють) із тканини, шкіри.

На другому етапі нові слова вводяться в словосполучення і речення. З цією метою школярам пропонується сказати, якими можуть бути названі предмети, що вони можуть робити, або що можна робити з цими предметами. Щоб відповісти на поставлені запитання, першокласники повинні будувати словосполучення і речення. У процесі цієї роботи формуються вміння правильно поєднувати слова у словосполучення, розташовувати слова в реченнях, з також поширювати речення другорядними членами (без уживання термінів).

Завершальним етапом роботи над словами тематичної групи є використання їх у зв'язних висловлюваннях. З цією метою учням пропонується скласти розповідь чи висловити міркування на теми, пов'язані з їхнім життям.

Другий етап (2 клас) формування поняття іменник передбачає знайомлення учнів із граматичними ознаками слів у єдності з їх смисловими значеннями (відповідають на питання хто? що?, називають предмети) й закріплення їх у терміні «Іменник».

Уміння знайти серед слів ті, що подібні чи протилежні за лексичним значенням. Змінювати слова, які відповідають на питання хто? що?, за числами (один-багато). Уміння утворювати множину іменників (у простих випадках, без вживання терміна). Правильно вживати іменник у множині чи однині у складеному реченні.

Ця робота потребує від учнів більше високого ступеня узагальнання, ніж це було на підготовчому етапі.

У 2 класі діти дізнаються про те, що слова, які означають назви людей і тварин, відповідають на питання хто?, а слова, які означають назви інших предметів – на питання що? З цією метою учитель здійснює систематизацію слів-назв предметів, тобто виділяє групи слів на позначення людей, тварин, рослин, предметів побуту.

Третій етап (3 клас) полягає у поглибленні знань про смислове значення іменників (питання, значення, роль та зв'язок з іншими словами в реченні за допомогою закінчень та прийменників), розширене знання про іменники, що означають назви істот (хто?), назви неістот (що?), власні і загальні іменники, написання великої букви у власних іменниках.

Засвоєння форми роду іменників (чоловічий, жіночий, середній); числа (однина і множина); підготовці до усвідомлення відмінків (назви відмінків, відмінкові питання).

З власними та загальними назвами іменників школярі ознайомлюються у 3 класі.

Учні повинні усвідомити, що кожна річ має свою загальну назву. Те за яким ми можемо сказати та, ця річ, чи ні. Будь-який предмет має певне найменування. Якщо ж назву предмету чи особі дала людина за особистим бажанням, для того щоб відділити його чи її серед інших – то це власна назва. Власними можуть бути назви країн, міст, сіл, вулиць, річок, гір, морів, океанів, клички тварин, прізвища, ім'я, по батькові людей. Власні іменники відрізняють від загальних написанням. Для виділення їх записують з великої букви.

Даний матеріал учні закріплюють у ході бесіди та на основі практичного виконання вправ.

Можливий варіант запитань для бесіди:

- У вас є домашні улюбленці? Які?
- Як ви до них звертаєтесь?

Учні розуміють, що ті слова за допомогою яких вони кличуть тварин – власні назви.

Таку роботу проводять на основі інших прикладів та практичного виконання вправ.

Граматичне поняття роду іменників формується у 3 класі переважно на основі використання пояснювально-ілюстративного методу.

Опрацьовуючи тему «Рід іменників», учитель має показати дітям, що:

- іменники бувають трьох родів: чоловічого, жіночого і середнього;
- для того щоб визначити рід іменників, слід поставити їх у формі однини;
- рід деяких іменників слід запам'ятати (собака, пух).

У шкільній практиці традиційно розпізнавання роду іменників здійснюється підстановкою особових займенників – *він, вона, воно* чи присвійних – *мій, моя, моє*. Це має повідомити учитель дітям перед виконанням вправ на розрізнення роду.

Важливо під час формування поняття роду показати учням, що визначити рід іменників можна тільки тоді, коли вони вжиті в однині.

З цією метою учитель може запропонувати дітям визначити рід іменників у реченні.

Поняття «число» засвоюється дітьми на реальній, предметній основі: у житті вони зустрічають один або декілька предметів. У зв'язку з цим уявленням про число сформоване ще в дошкільному віці, адже практично діти вміють користуватися формами однини і множини іменників (портфель – портфелі, хлопець – хлопці, вівця – вівці).

Усвідомлення числа іменників як граматичної категорії починається в школі.

Поняття про однину і множину іменників формується послідовно.

У 1-2 класах учні дістають уявлення про один і багато предметів, вчать добирати слова за зразком (учень – учні, слон – слони) або змінювати форму слова, керуючись настановою один – багато.

Терміни однина – множина вводяться у 3 класі. Якщо в 1-2 класах учні лише практично користуються числовими формами, то у 3 класі продовжується формування поняття «число іменників» на більш високому рівні.

Під час вивчення числа іменників діти повинні зрозуміти:

- іменник означає назву одного предмета, він уживається в однині (*парта, стіл, фломастер*);
- якщо іменник означає назву двох або більшої кількості предметів, він уживається в множині (*парти, столи, фломастери*);
- не всякий іменник, що має форму множини, називає кілька предметів (*окуляри, ножиці, двері*);
- не всякий іменник, що має форму однини, становить собою назву одного предмета (*волосся, коріння*).

У процесі роботи над числом іменників учитель має сформувати уміння:

- 1) розрізняти іменники в однині і множині за значенням і закінченням;
- 2) утворювати форму множини від найбільш уживаних форм однини і навпаки;
- 3) правильно вживати числові форми іменників у мовленні.

Робота над вивченням числа іменників проходить у такій послідовності.

Спочатку вчитель організовує спостереження за словами, які називають один і кілька предметів, і порівняння цих слів. Пропонує, наприклад, такі слова:

Парта	–	парти,
хлопець	–	хлопці,
лінія	–	лінії,
море	–	моря.

Учитель допомагає дітям, з'ясувати, скільки предметів називають іменники першої колонки, а скільки – другої.

Внаслідок узагальнення діти неодмінно зроблять висновок про те, що коли іменник називає один предмет, він уживається в однині, а коли більше предметів – у множині.

Визначаючи число іменників, учні повинні дотримуватися певної послідовності дій:

- 1) встановити, один чи більше предметів називає слово;
- 2) визначити закінчення іменників у множині.

Це полегшує роботу вчителя над розширенням у дітей уявлення про число, зокрема, в іменників, які мають форму множини, але називають, один предмет, або, маючи форму однини, називають сукупність предметів.

Серед слів, якими оперуватимуть учні (наприклад, вікно, море, вікна, моря), зустрінуться і слова типу ножиці, окуляри. Природно, що перед дітьми виникає проблемна ситуація: до якого стовпчика віднести останні іменники? Можна очікувати, що учні, враховуючи відомі їм критерії один – багато і закінчення, віднесуть ці іменники до множини.

На сучасному етапі розвитку методики викладання української мови надзвичайно актуальною є проблема вивчення морфологічних і синтаксичних явищ у взаємозв'язках.

Такі зв'язки між явищами морфології та синтаксису можуть бути виявлені під час вивчання в 3 класі категорії відмінка іменників.

Категорія відмінка, як відомо, морфолого-синтаксична дія. Пояснюється це тим, що вона властива іменним частинам мови і виявляється тільки в синтаксичних зв'язках слів.

Відмінок як лінгвістичне поняття є явищем багатомірним. Йому властива і граматична семантика (значення), і форма, і функція, що виявляється у зв'язках слова з іншими словами в реченні, контексті.

Така змістова особливість відмінка потребує багатоаспектного підходу до його вивчення в початкових класах. Це означає, що відмінкові значення, форми і функції мають розглядатися в єдності і у взаємозв'язках.

Вивчаючи відмінювання іменників, слід розкрити учням суть категорії відмінка – здатність виражати за допомогою закінчення та в окремих випадках прийменників синтаксичні зв'язки між словами.

Науковці, вказуючи на велику організуючу роль відмінків у мовленні, писали, що вони своїми формами виражають відношення між нашими словами, уявленнями і тим створюють зв'язну мову – думку; без них наша мова розпалась би на окремі не пов'язані між собою слова, а мовна думка – на окремі уявлення.

Внаслідок вивчення відмінювання іменників учні повинні усвідомити:

- зміна іменників за відмінками служить для зв'язку їх з іншими словами;
- крім відмінкових закінчень для зв'язку слів використовуються прийменники;
- називний і давальний відмінки ніколи не вживаються з прийменниками, а місцевий – ніколи не вживається без прийменників;
- решта відмінків можуть уживатися як з прийменниками, так і без них;
- у залежності від системи відмінкових закінчень іменники поділяються на певні герпи – відміни.

Ґрунт для формування цього поняття готується поступово ще з 1 класу.

Практично з відмінковими формами іменників діти мають справу і при складанні словосполучень, і при відновленні деформованих текстів, і при змінюванні іменників за питаннями.

Особливістю засвоєння відмінків є те, що воно базується на вмінні учнів бачити зв'язки слів у реченні. Ось чому роботу над вивченням відмінків можна починати лише після того, як учні навчаться вичленовувати з речення слова, пов'язані між собою граматично і за смислом, тобто словосполучення.

Уже на початковому етапі вивчення відмінювання іменників учні, ще не знаючи відмінків, знайомляться з різними формами слова. Спостереження за зміною закінчень у словах у залежності від інших слів дає змогу школярам усвідомити роль закінчення в мовленні.

Зміна запитання, як правило, приводить до зміни закінчень у словах. Подальше усвідомлення цієї закономірності відбувається при роботі над деформованими текстами. Побудова речень із безсистемно поданих слів неодмінно змусить учнів поставити логічні запитання, а мовленнєвий досвід підкаже вибір правильної форми. Отже, ще до вивчення теми «Відмінки іменників» учні мають змогу зрозуміти взаємозв'язок питання і форми слова-відповіді.

На наступному етапі вивчення відмінювання іменників, актуалізуючи знання дітей про зміну слів за питаннями, вчитель знайомить школярів із назвами відмінків.

Вивчення відмінювання іменника слід пов'язати з виробленням уміння розрізняти відмінки.

При визначенні відмінків треба привчити учнів дотримуватися потрібної послідовності дій:

- 1) знайти слово, з якими пов'язаний іменник;
- 2) від цього слова поставити запитання до іменника, відмінок якого визначається;
- 3) за питанням визначити відмінок.

Так учні свідомо оволодівають умінням визначати відмінки. Однак навіть дотримання такої послідовності на застраховує школярів від помилок у визначенні окремих відмінкових форм.

На четвертому етапі (4 клас) вивчення даної теми передбачає розширення уявлення про лексичне значення іменника, формовання уміння відмінювати іменники, свідомо вживати відмінкові форми для висвітлення своїх думок і правильно писати відмінкові закінчення.

Значні труднощі викликає розрізнення форм родового і знахідного відмінків іменників (назв істот). З метою попередження помилок у визначенні цих відмінків

слід скористатися прийомом підстановки іменника жіночого роду з флексією *-а (-я)*. Наприклад, для визначення відмінків іменників у словосполученнях *зустрів учня (учнів), не бачив учня (учнів)* слід підставити іменник *учениця*. Якщо підставлений іменник жіночого роду матиме закінчення *-у (-ю)*, то й аналізований іменник стоїть у знахідному відмінку, якщо закінчення *-й, /-*, то й аналізований іменник стоїть у родовому відмінку.

Давальний і місцевий відмінки учні не будуть плутати, якщо вчитель навчить їх, що у давальному відмінку іменники вживаються без прийменників, а в місцевому відмінку – з прийменниками. Домогтися цього учитель може, організувавши спостереження за формами іменників у різних реченнях.

Ознайомлювати учнів із суб'єктним значенням називного відмінка іменників необхідно спочатку на прикладі речень, в яких немає омонімів форм називного та знахідного відмінків.

Можна зробити висновок про вивчення в 4 класі деяких відмінкових значень, серед яких розглядаються суб'єктне значення називного відмінка іменників і об'єктне значення знахідного відмінка іменників. Знання основних значень названих відмінків іменників допоможе учням розрізнити омоніми відмінкові форми (форми називного та знахідного відмінків).

Безумовно, суб'єктне значення називного відмінка іменників учні мають усвідомити практично у процесі виявлення в реченнях слів, що означає діючу особу чи діючий предмет. Об'єктне значення знахідного відмінка іменників з'ясовується способом виявлення в реченнях слів, що означає предмет, на який спрямовано дію. Вона виражається дієсловом-присудком. Молодші школярі вивчають синтаксичну роль іменників у називному і знахідному відмінках, з'ясовують, що іменники в називному відмінку завжди виконують роль головного члена речення – підмета, а в знахідному відмінку – роль другорядного члена речення.

Як відомо, в початкових класах на уроках української мови відведено достатньо часу ознайомлення учнів з відмінками іменників і формами. На деяких уроках вивчаються прийоми розрізнення відмінків іменника (наприклад, різних форм називного та знахідного, знахідного та родового, давального та місцевого

відмінків). Проте головна увага в процесі аналізу відмінної форми приділяється постановці відмінкових питань *хто? що?* та *кого? що?* (розрізнення називного та знахідного відмінків іменників). У результаті такої роботи учням важко правильно визначити форму відмінка та його синтаксичну роль. Труднощі, з якими учні зустрічаються під час аналізу омонімічних відмінкових форм іменників, пояснюються насамперед неповнотою знань молодих школярів: учні протягом практичного вивчення їх називного та знахідного відмінків іменника ознайомлюються з основними їх значеннями (з суб'єктивним значенням називного відмінка іменників і об'єктивним значенням знахідного відмінка іменників).

Щоб сформувавши в учнів відповідні граматичні поняття про відмінок іменників як єдність значення, форми та його функції, необхідно скористатися теорією поетапного формування розуміння дій. На перших етапах з учнями складається орієнтовна основа дії, а потім розробляється поетапне формування умінь і навичок.

У 4 класі звертається увага на те, що іменник у називному відмінку ніколи не вживається з прийменником, що в реченні іменник у формі називного відмінка завжди буває підметом, а в формі всіх інших відмінків – тільки другорядним членом речення. Учитель переконує учнів у тому, що правильне визначення відмінка іменника в реченні можливе за умови не тільки правильно поставленого до нього питання, а й урахування інших ознак. Найголовніші з яких такі:

- паралельна постановка питання за змістом висловлюваного (*куди? звідки? де?*): Петрик з Андрійком пішли (*куди?*) в ліс; прийшли (*звідки?*) з лісу; побували (*де?*) в лісі;

- знання значень деяких відмінків (приналежність – родовий, місце дії – місцевий, знаряддя дії – орудний відмінок);

- відмінкове закінчення (*-ом, -ем, -ою, -ю, – орудний відмінок однини; -ам, -ям – давальний відмінок множини*);

- наявність чи відсутність прийменника (з прийменником називного відмінка не може бути; прийменники *без, біля, від, для, до, коло* вживаються тільки з родовим відмінком);

– закінчення прикметника при іменнику (-им, -ім, -ою – орудний відмінок; -у, -ю – знахідний відмінок);

– роль іменника в реченні (підмет – лише в називному відмінку, другорядний член речення, подібний за формою – у знахідному відмінку: Тато купив портфель.);

– підстановка іменника іншого роду (для розрізнення знахідного і родового відмінків іменників, що означають назви істот: пас коня (корову) – знахідний відмінок; не знайшов коня (корови) – родовий відмінок).

Звичайно, всіма цими засобами молодші школярі оволодіти і самостійно користуватися не можуть, не може ставитися до них і така вимога, але вчителі ці прийоми знають і з пропедевтичною метою знайомлять з ними учнів.

На підсумкових уроках з вивчення іменників доцільно організовувати групову роботу на складання таблиць відмінювання іменників з метою зіставлення відмінкових закінчень.

Таке паралельне відмінювання різних за характером відмінкових закінчень іменників, зіставлення їх сприяє свідомому закріпленню матеріалу, демонструє наочно, в яких випадках можна скористатися підстановкою іменника іншого роду, щоб правильно визначити відмінок.

На підсумкових уроках у 4 класі слід систематично проводити морфологічний розбір іменників. Для цього найкраще використовувати речення, взяті зі зв'язаних текстів, де іменники вжито в різних числових і відмінкових формах.

Молодші школярі повинні засвоїти, що початковою формою кожного іменника є форма називного відмінка однини (за винятком іменників, що вживаються тільки у формі множини). Ця форма потрібна для визначення роду, а за змінною формою в реченні визначається число і відмінок. Практичне значення опрацювання граматичних категорій іменника полягає в засвоєнні учнями правопису відмінкових закінчень іменників. Треба привчати учнів доводити спосіб написання того чи іншого відмінкового закінчення.

Висновок учителя. Якщо іменники означають дійову особу чи діючий предмет, то вони стоять у формі називного відмінка і в реченні виконують роль головного члена – підмета.

Особливо важливе значення має розбір речень зі зворотним порядком. Аналізуючи речення, учні переконуються в тому, що підмет не обов'язково повинен стояти на початку речення перед присудком.

Відомо, що ще в 3 класі молодші школярі навчаються ставити питання від підмета до присудка, на основі цього визначати головні члени речення (граматичну основу). В 4 класі учні відпрацьовують уміння знаходити підмет і присудок в реченні.

В зв'язку з цим робота над визначенням об'єктивного значення називного відмінка іменників поєднуватися з визначенням у реченні граматичної основи та постановкою питань від підмета до присудка.

Під час аналізу речень складається орієнтовна основа дії, що пов'язана з визначенням суб'єктного речення називного відмінка іменників і його синтаксичної функції. Учням рекомендується виконувати такі розумові операції:

1) знайти в реченні іменник, що означає дійову особу чи діючий предмет, визначити відмінок іменника (називний відмінок) та його синтаксичну основу (підмет);

2) визначити у реченні граматичну основу та встановити за допомогою питань зв'язки між підметом і присудком. Таким чином, перед учнями розкривається методика аналізу категорії відмінка на основі врахування її семантики та морфолого-синтаксичних властивостей.

В усному й писемному мовленні учнів трапляється багато помилок у побудові речень, у тому числі й пов'язаних з уживанням іменників. Молодші школярі часто не розуміють ролі в реченні іменникових форм, не усвідомлюють зв'язку їх з іншими частинами мови, структури словосполучень.

Звичайно, мовлення молодшого школяра не може бути бездоганним. Але завдання вчителя – добиватись, щоб помилок було якомога менше. Тому необхідна постійна увага до розвитку мовлення учнів, зокрема до вироблення навичок правильної побудови речень.

Учні мають усвідомити, що кожен іменник – це не тільки частина мови, яка має номінативну функцію, а й синтаксична одиниця. Отже, його не можна розглядати окремо, не беручи до уваги зв'язку з іншими членами речення.

Щоб у школярів не склалося хибної думки, ніби іменник – тільки підмет, використовуємо для аналізу речення з іменниками в різних синтаксичних функціях, щоразу показуємо, на які відмінкові і смислові питання він відповідає, з якими словами перебуває у зв'язку, як змінюється його роль зі зміною відмінкової форми.

Правильне вживання іменника у потрібній відмінковій формі і написання відповідного закінчення залежить від уміння встановлювати граматичні зв'язки між словами, від знання правопису відмінкових закінчень. Якщо орфографічні норми учень може й завчити, то навички вживання відмінкових форм окремих слів у зв'язному мовленні набуде лише за систематичного виконання різноманітних тренувальних вправ – як письмових, так і усних.

Щоб розпізнати, в якому відмінку вжито іменник, учень має навчитися знаходити слово, від якого залежить ця частина мови, правильно ставити питання. Крім того, на відмінкову форму вказує і прийменник.

Найбільше уваги варто приділити зв'язку між словами, бо саме від його осмислення і вироблення відповідних практичних навичок залежить удосконалення синтаксичної структури мовлення школярів.

Отже, вивчення граматичних категорій іменника в початкових класах сприяє розвитку логічного мислення учнів, забезпечує розуміння функції іменника як частини мови, усвідомлення ряду граматичних категорій (роду, числа, відмінка), свідоме вживання різних граматичних форм в усному й писемному мовленні школярів. А комплексний підхід до формування граматичного поняття «іменник» сприяє успішному виробленню свідомих граматичних умінь та навичок, поповненню словникового запасу учнів, умінню правильно писати й використовувати іменники у зв'язному мовленні. Завдяки такій роботі діти вчать чітко мислити, оволодівати логічними відношеннями, сприймати знання у певній системі.

АНАЛІЗ ПРОГРАМ ТА ПІДРУЧНИКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИЧНОГО ПОНЯТТЯ «ІМЕННИК» В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ. ПОРАДИ УЧИТЕЛЮ

Вивчення іменника як частини мови у початковій школі передбачене програмою для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класів (2012 р. зі змінами).

Згідно розділу програми, підготовка до вивчення іменника проводиться вже в першому класі (період навчання грамоти) і полягає у розвитку в учнів уваги до лексичного значення слова. Проходить накопичення того конкретного матеріалу, на основі якого стає можливим узагальнення відносно типового для іменника лексико-граматичного значення: означає назву предмета.

Згідно змісту навчального матеріалу учні 1-х класів повинні:

- 1) впізнавати і розрізняти слова-назви предметів, ознак, дій;
- 2) вміти потавити до слів питання;
- 3) володіти загальноповживаними українськими словами, зокрема тими, що стосується навчальної діяльності;
- 4) відрізняти на слух загальноповживані українські слова від слів споріднених мов з тим самим значенням.

За програмою, у 2 класі здійснюється більш цілеспрямована робота над іменниками в процесі вивчення теми «Слова, які відповідають на питання *хто?* *що?*», і :

- 1) учні повинні навчитися ставити питання до іменників;
- 2) розрізняти іменники, які відповідають на питання *хто?* *що?*;
- 3) змінювати за зразком іменники, які відповідають на питання *хто?* *що?*, за числами (один-багато);
- 4) розуміти роль іменників у мовленні.

Поступово у дітей починає формуватися розширене розуміння назви предметів.

За програмними вимогами, на кінець другого навчального року діти повинні вміти визначати головні члени речення із трьох-чотирьох слів, у якому підмет

виражений іменником у називному відмінку, а присудок – особовими формами дієслова, самостійно добирати синоніми та антоніми до іменників і вводити їх у речення.

У 3 класі згідно вимог програми учні повинні:

- 1) мати уявлення і поняття про іменник як частину мови;
- 2) впізнавати в тексті і самостійно добирати іменники, ставити питання до іменників, що належать до різних родів;
- 3) будувати сполучення іменників з іншими словами, використовуючи для зв'язку закінчення і прийменники;
- 4) розрізняти іменники – назви істот і неістот, правильно ставити до них питання;
- 5) розрізняти власні і загальні іменники, добирати відповідні приклади;
- 6) вживати в письмових текстах власні іменники з великою буквою;
- 7) відносити до іменників за поставленим питанням (що?) опредмечені якості, дії (*синь, зелень, добро, зло, плавання, напис*);
- 8) розрізняти і пояснювати в процесі навчальної роботи іменники в прямому і переносному значеннях (*золота каблучка – золоте серце*);
- 9) визначати рід іменників, ставити питання і відносити іменник до одного з родів;
- 10) змінювати іменники за числами, визначати число іменників;
- 11) знати назви відмінків і відмінкові питання;
- 12) змінювати іменники різних родів за відмінками з орієнтуванням на зразок, навчальну таблицю;
- 13) добирати найуживаніші (1-3) синоніми та антонім до заданих іменників;
- 14) вживати синоніми й антоніми в усних і письмових висловлюваннях;
- 15) брати участь в удосконаленні в навчальних і власних текстах за допомогою синонімів.

На кінець третього навчального року учні повинні вміти – виконувати аналіз за частинами мови, встановлювати зв'язок слів, визначати головні і другорядні члени у реченнях із трьох-шести слів, у яких підмет виражений іменником у називному

відмінку, а присудок – особовими формами дієслова, будувати зв'язну розповідь за малюнками з використанням дієслів з п'яти-шести речень (усно) і з чотирьох-п'яти речень (письмово).

Згідно вимог програми четвертокласники повинні:

1) відносити до іменників слова з абстрактним значенням, які відповідають на питання *що?*;

2) добирати до поданих іменників 2-3 синоніми, антоніми;

3) розкривати значення (2-3) багатозначного іменника; вводити його в словосполучення, речення (у процесі виконання навчальних вправ);

4) визначати рід і число іменників;

5) змінювати іменники за числами і відмінками;

6) визначати початкову форму іменника (називний відмінок однини), відмінок іменника в реченні у формі колективної навчальної роботи під керівництвом учителя;

7) змінювати в процесі словозміни іменників приголосні [г], [к], [х] на м'які [з'], [ц'], [с'] перед закінченням -і в іменниках різного роду; голосний [і] з [е], [о]; відображати ці звукові явища на письмі (*нога – нозі, яблуко в яблуці, рух у русі*); (*ніч – п'єчі, ніч – н'очі, ноч'єй*).

8) вживати у процесі виконання навчальних вправ:

– у родовому відмінку іменників жіночого роду на -а закінчення -и, -і (*стіни, пісні, межі, кручі, груші*);

– в орудному відмінку однини в іменниках чоловічого та жіночого роду з основою на м'який приголосний та [ж, ч, ш] закінчення -єю (*землею, межею, кручею, тишею*); -ем (*конем, ножем, мечем, споришем*); закінчення -єю в іменниках жіночого роду на -ія (*лінія – лінією*); закінчення -єм в іменниках чоловічого роду на [й] (*гай - гаєм*);

9) перевіряти за словником закінчення в родовому і орудному відмінках іменників на -ар, -яр (*вівчарем, слюсарем, школярем, але малярю, столярю*);

10) використовувати в мовленні паралельні форми іменників чоловічого роду – назв істот у давальному і місцевому відмінках однини (*братові і брату, батькові і*

батьку, Василеві і Василю).

11) вживати: подвоєння букв на позначення м'яких приголосних перед закінченням *-ю* в орудному відмінку іменників жіночого роду з основою на приголосний (*тінню, молоддю*); апостроф перед закінченням *-ю* в іменниках з основою на [б], [п], [в], [м], [ф] (*любов'ю, Об'ю, верф'ю*); в іменнику *мати*(*матір'ю*);

12) не вживати подвоєння в іменниках зі збігом приголосних в основі (*якістю, повістю*);

13) користуватися навчальними таблицями відмінювання іменників у множині в процесі виконання вправ на практичне засвоєння відмінкових закінчень іменників,

14) правильно вживати прийменники з іменниками в окремих відмінках;

15) уживати літературні форми закінчень *-ах (-ях)* іменників у місцевому відмінку множини (*по вікнах, по полях, на морях, по нóчах, на гóрах*).

Ці завдання в початкових класах вирішуються під час вивчення таких тем:

1. Загальне поняття про іменник (питання, значення, роль та зв'язок у реченні).

2. Іменники, що означають назви істот і неістот.

3. Власні й загальні іменники.

4. Велика літера у власних іменниках.

5. Рід іменників: чоловічий, жіночий, середній.

6. Вправи на визначення роду іменників.

7. Спостереження за родовими закінченнями іменників.

Таким чином, мовна змістова лінія навчальної програми для загальноосвітніх навчальних закладів, яка включає вивчення теми «Іменник» у 1-4 класах, забезпечує тісний взаємозв'язок лексичних, граматичних, орфоепічних знань та мовленнєвих умінь і навичок молодших школярів, які є фундаментальною основою для подальшого вивчення іменника в старших класах.

Вивчення рідної мови у початкових класах здійснюється за допомогою таких підручників:

Основні підручники та навчальні посібники

Назва	Автор	Клас	Видавництво	Рік видання
Основні підручники та навчальні посібники.				
 Букв ар (підручник)	Вашуленко М.С., Вашуленко О.В.	1	Освіта	2012
 Післябукварна частина	Вашуленко М.С., Вашуленко О.В.	1	Освіта	2012
 Буквар (підручник)	Захарійчук М.Д., Науменко В.О.	1	Грамота	2012
 Післябукварна частина	Захарійчук М.Д.,	1	Грамота	2012

		<p>Вашуленко М.С., Дубовик С.Г.</p>	2	Освіта	2012
<p>Українська мова (підручник)</p>					
		<p>Захарійчук М.Д.</p>	2	Грамота	2012
<p>Українська мова (підручник)</p>					
		<p>Вашуленко М.С., Мельничайко О.І., Васильківська Н.А.</p>	3	Освіта	2013
<p>Українська мова (підручник)</p>					
		<p>Захарійчук М.Д., Мовчун А.І.</p>	3	Грамота	2013
<p>Українська мова (підручник)</p>					

 <p>Українська мова (підручник)</p>	<p>Вашуленко М. С., Дубовик С. Г., Мельничайко О.І.</p>	<p>4</p>	<p>Освіта</p>	<p>2015</p>
 <p>Українська мова (підручник)</p>	<p>Захарійчук М. Д., Мовчун А. І.</p>	<p>4</p>	<p>Грамота</p>	<p>2015</p>

Одним з аспектів навчання мови є мовленнєва діяльність. Програмою передбачено набуття учнями елементарних знань про мову і мовлення, однак основна увага приділяється забезпеченню і розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності: слуханню-розумінню (аудіюванню), говорінню, читанню, письму.

Навчання грамоти за Букварями М.С. Вашуленко, О.В. Вашуленко та М.Д.Захарійчук, В.О. Науменко побудоване на мовленнєвій основі і цьому слугують малюнки, тексти і вправи.

Відповідно до мети вивчення мови у букварі є достатня кількість синтетичних вправ, завдань, текстів для ознайомлення зі словами-назвами предметів.

Вивчаючи букви, вчителі початкових класів прокладають мовну стежину від звука до знайомих дітям слів, а також і до нових слів, які можуть стати надійними помічниками дитини у здійсненні нею однієї з найважливіших потреб – потреби в спілкуванні, у мовному самовираженні.

Підручники написані відповідно до вимог школи, на належному науково-теоретичному та методичному рівні. Навчальний матеріал вміщений у

підручниках, його зміст та розміщення повністю відповідають вимогам програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою в 1-4 класах.

У підручниках передбачено застосування на уроках елементів програмового, проблемного і диференційованого навчання, розвитку мислення дітей, є багатий матеріал для мотивації навчальної діяльності учнів та актуалізації знань.

Для кожного розділу у підручниках підібрано цікавий і ріноманітний матеріал, робота над яким забезпечує розвиток усного і писемного мовлення, творчої уяви, сприяє досягненню виховної та розвивальної мети навчання. Крім того, виділено окремі групи завдань: на класифікацію та узагальнення, з логічним навантаженням, з елементами досліджень.

Вдало авторами підручників розроблено і методичний апарат: завдання нестандартні, різної складності з урахуванням вимог програми. Подані вони в логічній послідовності з поступовим нарощуванням труднощів.

Інструкції до вправ чіткі та зрозумілі.

Важливе завдання початкового навчання української мови – прищепити молодшим школярам звичку осмислено ставитись до мовних явищ, орієнтуватися в мовній структурі, сформувати науково правильні уявлення з фонетики і графіки, лексики, словотворення, граматики (морфології і синтаксису).

Коли учні беруть у руки перший підручник з української мови, слід виховувати в них почуття гордості за рідну мову. Адже успіх в оволодінні мовними знаннями, мовленнєвий розвиток дітей значною мірою залежатимуть від того, як буде сформовано в них інтерес до рідного слова, до пізнання нового в мові, від того, як часто на уроках діти «відкриватимуть» для себе маленькі таємниці мовної глибини.

Підручник «українська мова» є основним дидактичним засобом реалізації навчальної програми, спрямований на формування мотивації вивчення мови, вміння вчитися, мовно-мовленнєвої компетентності другокласників. Навчальний зміст підручника «Українська мова» для 2 класу відповідає вимогам чинної програми, є логічним продовження курсу «Українська мова» 1 клас та Буквар, а

також уміщує матеріал, який забезпечує наступність вивчення української мови у 3 класі.

У ході первинного ознайомлення учнів 2 класу з іменником їхню увагу звертають на лексичний бік слова, тобто на його значення, і на граматичний – тобто постановку до слова граматичного питання, зв'язок його в реченні з іншими словами, на те, яким членом речення, головним чи другорядним, воно (слово) може бути.

Функціональна роль іменників у мовленні підкреслюється не тільки в поданих визначеннях, а й у формулюваннях завдань до вправ.

Під час вивчення іменника значну увагу в підручниках приділено роботі над розкриттям семантичної (значеннєвої) сторони слова (без уживання термінів «синоніми», «антоніми»). Систематично звертається увага учнів на ці лексичні явища, підкреслюється, що за допомогою синонімів вдається уникнути повторення в тексті того самого слова.

Опрацьовуючи матеріал про іменник, учням доведеться виконати значну кількість так званих словниково-логічних вправ:

- на добір видових і родових назв;
- на вилучення «зайвих» слів з ряду подібних за певною ознакою;
- на елементарне визначення предмета за його ознаками;
- на зіставлення і протиставлення предметів за спільними і відмінними ознаками;
- на сполучуваність слів.

Підручники з української мови для учнів 3 класу складені відповідно до програми, розраховані насамперед на практичне засвоєння норм української літературної мови. Вправи у підручниках мають більший розмір, складніші за змістом, ніж у підручниках з української мови для 2 класу. Значна частина вправ подається у формі зв'язного тексту, складається з прислів'їв, загадок.

У певній послідовності подаються вправи на вивчення ділових паперів та з розвитку зв'язної мови учнів.

Враховуючи те, що переважна частина вправ виконується диференційовано,

необхідно, беручи до уваги складність і розмір вправи, до початку уроку визначити вправи для кожної групи учнів.

Багато вправ є на добір однокореневих слів та слів з близьким або протилежним значенням, визначаються слова для звукового та звуко-буквеного аналізу, поділу їх на частини для переносу з рядка в рядок, виділення у них значущих частин.

Важливе місце відводиться лексичним вправам, які не тільки сприяють збагаченню та активізації словника і розвитку мислення учнів, але й допомагають зрозуміти різницю між лексичним і граматичним значенням слів.

Учням більш цікаво дізнаватися про лексичне значення слова, ніж про його граматичне значення. Необхідно систематично проводити лексичний та граматичний аналіз слів, щоб діти навчилися розрізняти обидва значення.

Основний вид вправ у підручниках – орфографічні вправи, тому вчитель повинен ґрунтовно та всебічно опрацювати кожне завдання.

Основою для засвоєння елементів граматики є переважно спостереження над мовними явищами, аналіз та синтез, порівняння явищ за подібністю і відмінністю, усвідомлення мовних фактів і явищ. На цій основі учні формулюють правило та запам'ятовують його.

Розуміння та глибина засвоєння граматичних і орфографічних правил перевіряється практично під час виконання вправ.

Щоб полегшити учнями засвоєння граматичних правил, необхідно використовувати нові методи та прийоми навчання, зокрема елементи програмованого навчання. Для цього треба чітко визначити етапи роботи та їх послідовність.

Наприклад, під час вивчення правила, що називається *іменником*, виділяємо такі частини:

- а) іменник - це слово (або частина мови);
- б) означає назву;
- в) відповідає на питання *що?, хто?*
- г) змінюється за родами (чоловічий, жіночий, середній),

- д) числами (однина, множина),
- е) відмінками,
- є) виступає головним членом речення-підметом або другорядним членом речення.

Потім частини правила про іменник об'єднуються (синтезуються), вивчаються свідомо у тій формі, що подається у підручнику.

Найбільшими труднощами при вивченні граматики в 3 класі для учнів є розмежування ознак, закладених в основу орфографічних правил. Учням необхідно засвоїти правопис закінчень іменників за питаннями.

Деякі учні допускають змішування граматичних понять, їм важко буває визначити, до якої частини мови належать *хлопа зелений, зелень, зеленіти, зелено, крик, крикливий, кричати*.

У такому випадку можна використовувати прийом порівняння та зіставлення мовних явищ, граматичних форм. Наприклад, визначити змінні слова, слова, що означають назву предмета, слова, що виражають ознаку предмета, слова, що означають дію предмета, знайти незмінні слова, визначити будову змінних слів, порівняти значення слів *зелений, зелень, зеленіти, зелено* та питання, на які вони відповідають.

Важливо навчити учнів бачити специфічні особливості кожної частини мови, вміти розрізняти граматичні форми слів, правильно ставити до кожного слова питання, розрізняти частини мови та члени речення, одну морфему від іншої, одну частину мови від іншої, відмінок від відмінка.

Цікавість до мовних явищ, до граматичних правил підвищується шляхом запровадження у навчально-виховний процес методу проблемного навчання, що сприяє розвитку розумових здібностей в учнів, збуджує потребу здійснювати роботу пошукового характеру, досліджувати певне звукове чи граматичне явище, правильно пізнати дійсність.

Елементи проблемного навчання можна впроваджувати на кожному уроці мови на різних етапах, використовуючи запитання, які збуджують учнів до пошуку, заохочують їх аналізувати та порівнювати мовні явища, робити

необхідні висновки, добирати ілюстративний матеріал.

Метод проблемного навчання успішно використовується при вивченні іменника. Наведемо для прикладу ряд запитань, які вчитель може ставити на уроках мови:

1. Яка частина мови називається іменником?
2. Як змінюються іменники? Наведи приклади?
3. Якого роду бувають іменники? Наведи приклади?
4. Чи змінюються іменники за числами?
5. Які слова допомагають визначити рід іменників?
6. Наведи приклади іменників-синонімів та іменників-антонімів?
7. Якими членами речення можуть виступати іменники?
8. Якими ознаками відрізняються частини мови (іменник, прикметник, дієслово, займенник, прислівник)?

Після окремих тем у підручнику подаються завдання та запитання, які вчитель може використати для проблемного навчання.

Мета поданих завдань і запитань полягає в тому, щоб систематизувати набуті знання з певної теми, порівняти окремі мовні явища, зробити узагальнення і висновки, перевірити важливі орфографічні правила на практиці.

Сприяють розумовій активізації учнів вправи, які складаються із загадок, прислів'їв, ребусів. Такі вправи вчать дітей вмінню бачити суттєві ознаки предметів, бути кмітливими. Вчителю необхідно продумати методи і прийоми виконання таких вправ, опрацювати пояснення незрозумілих слів та виразів, самостійно дібрати мовні ігри, ребуси, жарти, прислів'я, дбаючи про їх змістовність та актуальність.

У 4 класі, у центрі уваги стоять завдання розвитку і вдосконалення усного і писемного мовлення молодших школярів. Основна увага звертається на формування практичних умінь використовувати в мовленні граматичні форми іменників, прикметників і дієслів. При цьому важливе значення має вимовляння хором (особливо на етапі набуття вмінь).

Не треба захоплюватись на уроках української мови визначенням роду,

числа, назва власна чи загальна, назва істоти чи неістоти тощо. Ці завдання виконуються поступово, найчастіше після виконання вправ, спрямованих на формування вмінь вживати ті чи інші закінчення.

Навчальні завдання, подані в підручнику, спрямовані на активізацію розумової діяльності школярів. Учителю не слід уникати таких завдань або підказуванням знімати закладену в них проблемність. Адже уроки української мови так само, як і інших предметів, мають розвивати мислення школярів.

Новизною навчального матеріалу підручників «Українська мова» авторами яких є М.Д. Захарійчук, А.І.Мовчун можна вважати введення текстової основи. Використання текстів у процесі засвоєння мовних знань і формування мовленнєвих умінь і навичок є текстоцентричні технології.

Саме текстоцентричні технології забезпечать вивчення української мови на шести рівнях:

- 1) фонетико-фонематичному;
- 2) лексико-семантичному;
- 3) словотворчому;
- 4) морфемному;
- 5) морфологічному;
- 6) синтаксичному.

Вдало дібрані тексти сучасної дитячої української та зарубіжної літератури (поезія, дитяча періодика, твори усної народної творчості, твори про природу, про людей праці, твори, які утверджують добро, людяність, працелюбність, оспівують традиції українського народу, пізнавально-розвивальні, циклопедичні) сприятимуть засвоєнню мовних знань і формуванню мовленнєвих умінь і навичок, інтеграції мови з навчальним змістом математики, природознавства, образотворчого мистецтва, трудового навчання, основ здоров'я тощо. Текстоцентричні технології тісно взаємопов'язані з новою метою навчання рідної мови й розглядаються як один із компонентів – формування комунікативної компетентності молодших школярів.

Означені технології уможливають комунікативно-діяльнісний підхід ді

вивчення мови, що полягає в мовленнєвій практиці, результатом якої мають стати влахні вихловлювання різних жанрів, типів, стилів мовлення, що передбачено Державною програмою.

Щоб досягти успішності у формуванні граматичних умінь, слід намагатися по можливості виконувати всі вправи, відведені для уроку, дотримуватись при цьому тієї послідовності, яка пропонується підручником.

Отже, аналізуючи підручники рідної мови у початкових класах, бачимо, що вони цілком відповідають рівню сучасних вимог, з ними охоче працюють і учні, і вчителі. Різноманітні тексти, об'єднані однією темою, дають змогу вчителю чітко визначити виховні цілі уроку, впливати на розвиток інтелектуальних здібностей школяра, формувати патріотичні, морально-етичні переконання, сприяти розвитку екологічної культури учнів. Окрім цього, учитель має можливість розкрити красу й багатство української мови, залучити учнів до культурних надбань українського народу.

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР ДО ТЕМИ «ІМЕННИК» В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Рідна мова є, без перебільшення, основним предметом в системі навчально-виховної роботи в початкових класах. Головне для початкового навчання рідної мови полягає в тому, щоб учні здобули практичні знання і вміння, усвідомили функціональну роль виучуваних частин мови та їх найважливіших граматичних категорій у мові і мовленні.

Іменник – це перша частина мови, яка з'являється у мовленні дітям. На уроках рідної мови уже з 1 класу учні розпочинають знайомство з ним. Та з досвіду багатьох учителів зрозуміло, що найефективнішими є ті уроки, на яких використовують дидактичні ігри та ігрові прийоми, які належать до традиційних і визнаних методів навчання та виховання.

Кожний урок української мови, на якому учні знайомляться з іменником та його категоріями – складна, цілісна, динамічна система змісту навчального матеріалу й організації роботи з ним, яка насамперед спрямовується на засвоєння матеріалу, зазначеного в темі уроку. Та чи можна зробити ці уроки радісними і цікавими для учнів? Чи здатні вони розкрити творчий потенціал особистості учня і вчити вчитися на уроці? Ствердно відповісти на ці питання можна в тому випадку, коли навчання вирізняється стилем, формами і засобами. Якщо воно інноваційне і в своїй основі має неординарний підхід, нетрадиційний ракурс, самостійний вибір, цікавий матеріал, ігрову ситуацію, то в учнів формується стійкий інтерес до вивчення рідної мови, розвивається творча особистість. Адже мислення дитини, як зазначав В.О. Сухомлинський, починається із здивування, а звідси – вимога до створення емоційної комфортності. Таку комфортність учнів на уроках в початкових класах забезпечує використання гри, ігрових ситуацій [12].

Дидактична гра, як метод навчання має свої особливості. З одного боку формуються певні якості особистості: увага, спостережливість, пам'ять;

розвивається, мислення, виявляються творчі здібності школяра, самостійність, ініціатива.

З іншого боку - гра на уроці розв'язує певні дидактичні задачі:

- збагачує досвід учня, забезпечує розвиток сприймання,
- сприяє вивченню нового матеріалу;
- повторенню і закріпленню вивченого;
- формуванню вмій і навичок;
- використанню знань на практиці.

Щоб ігрова діяльність на уроці проходила ефективно і давала бажані результати, необхідно нею керувати, забезпечивши виконання таких вимог:

- ігри мають відповідати навчальній програмі;
- ігрові завдання мають бути не надто легкими, проте й не дуже складними;
- відповідність гри віковим особливостям учнів;
- правила гри прості і чітко сформульовані;
- дії учнів слід контролювати, своєчасно виправляти, спрямовувати;
- справедливий підсумок уроку;
- різноманітність ігор;
- залучення до ігор учнів всього класу;
- не допускати приниження гідності дитини (образливі порівняння, оцінки за поразку у грі, глузування);
- гра на уроці на повинна проходити стихійно, вона має бути чітко організованою і цілеспрямованою.

На уроці доцільно використовувати такі дидактичні ігри, організація яких не потребує від учителя багато часу для приготування відповідного обладнання, а від учнів запам'ятовування громіздких правил. Щоб гра викликала інтерес, варто використовувати різноманітні елементи унаочнення, а умови гри – ускладнювати.

Дидактичні ігри використовуються під час засвоєння, поглиблення, систематизації знань учнів та розвитку їхніх здібностей, інтересів.

Головна мета введення ігор у навчальний процес – викликати інтерес до навчання.

У процесі гри в учнів виробляється звичка зосереджуватися, самостійно думати, розвивати увагу, пам'ять, мислення. Захопившись грою, діти не помічають, що навчаються, до активної діяльності залучаються навіть найпасивніші учні.

Коли вчитель використовує на уроці елементи гри, то в класі створюється доброзичлива обстановка, бадьорий настрій, бажання вчитися.

Плануючи урок, учитель повинен враховувати можливості кожного учня, добирати ігри та вправи, які були б цікаві й зрозумілі, посильні для виконання кожній групі учнів. Виконувати вправи можна усім класом, групами, парами, працювати індивідуально. На уроках можна використовувати тренувальні вправи різні за ступенем складності і творчості, які допоможуть кожному учневі удосконалити знання, уміння і навички, розвивати пам'ять, увагу і мислення.

Дидактичні ігри на уроках української мови можна використовувати для ознайомлення дітей з новим матеріалом та для його закріплення, для повторення раніше набутих уявлень і понять, для повнішого і глибшого їх осмисленого засвоєння, формування графічних умінь та навичок, розвитку основних прийомів мислення, розширення кругозору. Систематичне використання ігор та вправ підвищує ефективність навчання.

У дидактичних іграх та вправах діти спостерігають, порівнюють, класифікують предмети за певними ознаками, виконують аналіз й синтез, абстрагуються від несуттєвих ознак, роблять узагальнення. Багато ігор та вправ вимагають уміння висловлювати свою думку в зв'язній і зрозумілій формі, використовуючи необхідну термінологію.

Кожна дидактична гра, вправа представлена у цьому збірнику, виконує різні функції – збагачує пізнавальний досвід дітей, розвиває увагу, пам'ять, мислення, мовлення.

Подаємо матеріал, який може бути використаний як фрагмент уроку для вчителя при вивченні теми «Іменник».

ІГРОВИЙ ПОЧАТОК УРОКУ

Казкові герої – Червона Шапочка, Буратіно, Гномик, Мудрий Дуб, Бабуся Множина, Дідусь Однина, Веселий Чомусик допоможуть значно полегшити процес сприймання матеріалу, запам'ятовування мовних явищ, граматичних категорій іменника.

Повідомлення теми і матеріалу уроку у віршованій формі викличе неабиякий інтерес та допоможе учням без усяких зусиль засвоїти правила, що вивчаються на уроці.

Починаємо вивчати
Ми тепер частини мови.
Всіх їх треба добре знати,
Щоб здобути знань основи.

Перша з них - іменник, друзі.
Цю частину люблять дуже,
Бо усе вона назве,
Дасть імення золоте.

Мама, мир і Україна.
Сонце, небо, світ, людина,
Звуки, букви, слово, мова –
Ось частина ця чудова.

Хто? Сестричка, нянька, батько,
Пташка. Білочка, зайчатко...
Що? Земля, ріка, діброва.
Книжка, зошит, ручка, школа.

Вивчим цю частину мови,

Зрозуміймо все на п'ять,
Бо вона така казкова –
Допоможе світ пізнати!

Іменник – від слова «ім'я»,
Предмети всі називає,
Істота – хто?, неістота – що ?
Отак він про них запитає.

Якщо це прізвище, ім'я
Чи назва міста чи села,
А також гір, річок, країн –
Це власні назви, зрозумів?

З великої букви пиши
Іменники власні завжди.
Загальні з малої напишем,
Наприклад, вулиця, селище, місто.

Іменник має два числа –
Однина і множина.
Один предмет – це однина,
Два і більше – множина.

Буває в реченні іменник
Головним членом і другорядним.
Підметом тоді буває.
Як на питання хто? і що? відповідає.

Оскільки діти молодшого шкільного віку люблять казки, то пропонуємо широко застосувати їх на уроках при вивченні теми «Іменник» та, знайомлячись з його категоріями, пропонувати дітям складати їх самостійно.

ЛІНГВІСТИЧНІ КАЗКИ

Мета: ознайомлення з частиною мови – іменником та його категоріями; розвивати творчість, фантазію, активність учнів, позитивні емоції; виховувати інтерес до предмета.

ЧОМУ ІМЕННИК МАЄ ТАКУ НАЗВУ

Є на світі звичайна і незвичайна країна Предметія. Звичайна тому, що живуть у ній предмети і речі, люди і тварини. А незвичайна тому, що у ній тільки два міста: Хто? і Що? У місті Хто? живуть люди і тварини. У місті Що? всі інші предмети. Керує країною незвичайний король - Іменник. Так назвали його після того, як почав давати назви, клички, імена всім, хто жив у країні. І от, зібравшись на велику раду, вирішили жителі країни називатися іменем свого короля – іменниками.

КАЗКИ ПРО АНТОНІМИ

Жили на одній вулиці по сусідству два хлопчики. І хоч однакові імена мали Антони, були вони зовсім різні. Один низький, інший високий, один добрий, інший злий, один щедрий, інший скупий. Виросли Антони і вирішили подорожувати. Той пішов на південь, а той - на північ. А коли прощалися, один плакав, а інший – сміявся. Не судилося Антонам повернутися в рідне село, і в пам'ять про них люди стали називати протилежні слова антонімами.

КАЗКИ ПРО СИНОНІМИ

В далекому гірському селі жила старенька мама і було у неї троє синів. Мужній – звали старшого, Хоробрий – середнього і Відважний – молодшого. Росли сини з дитинства чудовими людьми з добрими серцями і великою силою. Коли на рідне село напали вороги, благословила мати синів на бій. Перемагаючи ворога, вони були смертельно поранені. На очах у матері помирили сини від

важких ран. З тих пір і стали слова-сини однієї матері «синонімами», хоч і звучать по-різному, та виходять з однієї сім'ї.

КАЗКИ ПРО РОДИ ІМЕННИКІВ

Давним-давно в одній країні жив собі король. Звали його Іменник. Іменник в усьому любив порядок. Був він дуже багатим і пишався цим.

Одного рзуа він завів собі великий журнал, щоб вести облік своїх підлеглих.

Ось прилетів метелик. Іменник сказав: «Він мій!» Заспівав соловей: «Він мій!», прилетів горобець – «Він мій!», стрибнув коник-стрибунець – «Він мій!», йде хлопчик – «Він мій!». Коли ж король побачив дівчинку, то сказав: «Вона моя!». Моя також земля, береза, осика, трава, білка і багато всього.

На все інше Іменник сказав: «Воно моє». Моє озеро, море, курча, кошеня, вікно, білчєня та інше. Все було записано в журналі у три стовпчики:

«чоловічий рід – він мій», «жіночий рід – вона моя», середній рід – воно моє».

КАЗКА ПРО ВІДМІНКИ

Не далеко, на близько,
Не високо, на низько,
За чорнильними морями,
Паперовими горами,
В граматичному царстві,
В лісі Іменників,
На галявині Відмінювання
Жили-були брати-відмінки.

Усіх гостей, які з'являлися на галявині, вони запрошували до себе. На великий круглий стіл ставили самовар, смачне печиво, варення, вмощувались зручненько і слухали уважненько, що розповідав їм гість. Кожного цікавило своє.

Називний питає Хто ти? Що ти?

Хоче він про наслідки робот

І про себе чути лиш похвали.
Щоб тебе як приклад називали.
Родовий доскіпує свого –
Хоче знати він: Кого? Чого?
І про тебе знать, якого роду,
Що немає роду переводу.
Все Давальний дасть – не жаль йому,
Але хоче знать: Кому? Чому?
Знать про тебе, гожого на вроду,
Що даєш і ти своєму народу?
У Знахідного свої потреби:
Він – Кого? і Що ? – питає в тебе.
І кого ми всі за друзів маєм,
І що друзі роблять нам навзаєм?
А Орудний хоче знать: Ким? Чим?
У труді орудуй разом з ним.
Хоче знать: що здатний ти утнути?
Чим ти сильний? Ким ти хочеш бути?
А Місцевий – Де? В якому місці?
Хоче знати – у селі чи в місті?
І на чай, і на пиріг,
А іще вона все знає,
Бо нічого на питає.

Все нове, про що дізнавались братики-гномики, було їм дуже цікавим. І відмінки завжди розповідали про ці зустрічі своїй матусі – Українській мові.

На етапі актуалізації знань учням варто пропонувати дидактичні ігри репродуктивного характеру: «Засели будиночки», «Телефон», «Відшукай іменник», «Хто? Що?», «Рід», «Іменники на одну букву». Увага гравців фіксується на пошуках раціональних шляхів виконання завдань, допомоги один

одному, в результаті учні вчаться правильно оцінювати свої ігрові дії, зіставляти з ігровими діями інших учнів.

На етапі засвоєння нового матеріалу можна використовувати складніші ігри частково-пошукового характеру: «Чарівний стілець», «Лото», «Хто перший», «Продовж ланцюжок», «Подай сигнал», «Утвори слово», «Пропоную – вибираю», «Відмінковий ланцюжок». Учасникам гри надається можливість відчувати, яким чином від якісного виконання завдання кожним учасником залежить виконання ігрового завдання партнером і, в кінцевому підсумку, результат гри. Учитель на цьому етапі формує у школярів уявлення про значимість якісного виконання свого ігрового завдання.

Під час закріплення і повторення навчального матеріалу пропонуємо використовувати дидактичні ігри пошукового характеру: «Хто більше», «Ланцюжок», «Однина і множина» Учні вчаться моделювати, аналізувати та оцінювати дії партнерів по грі. Позитивні взаємовідносини між гравцями, вміння розподілити матеріал, вміння домовитись у грі позитивно впливають на активізацію навчальної діяльності учнів.

На етапі контролю знань можна застосовувати дидактичні ігри творчого характеру: «Кола на воді», «Весняні іменники», «Ідемо в ліс», «Ланцюжок загадок», «Римування», «Квіти рідного краю», «Професія», Учніма дається можливість творчо виконувати ігрове завдання. Опора на творчість передбачає зацікавленість учасників в кінцевому результаті гри команди, прагнення виконувати ігрове завдання швидко і правильно.

«Дидактичні ігри , ігрові вправи і прийоми дають можливість учителеві не тільки підвищити активність учнів на кожному етапі уроку під час вивчення теми «Іменник», а й залучити пасивних до творчої розумової діяльності. Крім того, зазначають психологи, вони знижують утому школярів, зацікавлюють змістом уроку, створюють емоційне піднесення, захоплення, радість. Учені довели, що коли дитина здійснює розумову діяльність із захопленням, вона не відчуває втоми, навіть якщо витрачає багато часу на виконання завдань. І навпаки, дитина швидко втомлюється, якщо виконує легкі й одноманітні завдання» [1,с.11].

Запропонований матеріал допоможе організувати навчально-виховний процес так, щоб гра залишалася присутньою як найбільш освоєна учнями початкових класів форма діяльності. Її використання усуне авторитарну позицію вчителя, створить атмосферу доброзичливості, емоційного піднесення, вільного вибору. Вона викличе лише позитивні емоції та інтерес у молодших школярів при вивченні теми «Іменник» .

Тема. Загальне поняття про іменник

Гра « Телефон»

Обладнання: картки іменників у вчителя.

Завдання: правильно повторити почуті іменники в тій чи іншій послідовності, що прочитав учитель.

Хід гри: учитель читає іменники кожного рядка, учні повторюють їх в тій же послідовності. Переможцем вважається той, хто правильно повторить іменники.

Матеріал для гри: картки.

1 картка

Перець, помідор, огірок, капуста.

2 картка

Літак, автобус, трамвай, тролейбус.

3 картка

Яблуко, абрикос, слива, вишня.

Гра «Відшукай іменник»

Обладнання: картки зі словами.

Завдання: відшукати іменник, плеснути в долоньки.

Хід гри: вчитель читає слова з карток, а діти, почувши іменник, плескають в долоньки.

Переможцем стає той, хто правильно знайде іменник.

Матеріал для гри:

1 картка

Мете, замети, метений.

2 картка

Біліє, білий, білизна.

Гра «Весняні іменники»»

Обладнання: зошит, ручка.

Завдання: за 3 хвилини написати в зошитах іменники весняної тематики.

Хід гри: працюють учні класу або окремої групи в зошитах. Переможцем вважається той учень, який написав правильно найбільшу кількість іменників. Тематику слів можна змінювати в залежності від пори року.

Гра « Іменники на одну букву»

Обладнання: письмове приладдя.

Завдання: за 3-5 хвилин дібрати і записати іменники на одну букву.

Хід гри: ведучий пропонує на певну букву дібрати і записати іменники, що відповідають на питання що? (або на питання хто?). Наприклад, на букву «ве»: веселка, віник, ворота, велосипед. Переможцем вважається той, хто протягом визначеного часу (3-5 хв.) правильно запише найбільшу кількість таких слів.

Тема. Іменники, що означають назви істот і неістот

Гра « Лото»

Обладнання: картки, червоні та зелені кружечки.

Завдання: закрити на картці червоним кружечком ті іменники, що відповідають на питання хто?, а зеленим – що відповідають на питання що?

Хід гри: кожному учневі роздаються картки і кружечки; по сигналу розпочинають закривати іменники, що відповідають на питання хто? червоним кружечком, а зеленим – іменники, що відповідають на

питання що? Переможцем вважається той, хто правильно виконав завдання.

Гра «Хто більше»

Обладнання: секундомір.

Завдання: назвати іменники, що відповідають на питання хто?

Хід гри: учитель ділить клас на дві команди (5 дівчаток і 5 хлопчиків), потім включає секундомір, а діти по черзі (за 10 секунд) називають іменники, що відповідають на питання хто?

Гра «Хто? Що?»

Обладнання: малюнки будиночків із підписами: Хто? Що?, конверт із картками слів.

Завдання: прочитати слова з карто, розмістити слова – назви істот та неістот у відповідні будиночки з питаннями.

Хід гри: викликаний учень отримує конверт і розподіляє слова за групами у відповідні будиночки. Гру можна повторити кілька разів, заздалегідь підготувавши завдання.

Матеріал для гри: картки.

- 1) Білочка, мама, клей, зошит, вуж, чобіток, учень.
- 2) Зозуля, вікно, книга, бабуся, ведмідь, цукерка.
- 3) Жираф, пенал, вінок, огірок, джміль, ластівка.

Гра « Ідемо в ліс»

Обладнання: зошит, ручка.

Завдання: за 3 хвилини написати в зошиті іменники, що означають назви істот та неістот, які ми можемо назвати, перебуваючи в лісі.

Хід гри: учитель ділить учнів класу на дві групи: 1 - пише іменники, що означають назви істот, 2 – що означають назви неістот. Переможцем в кожній групі вважається той учень, який написав найбільше іменників.

Тема. Власні і загальні іменники

Гра «Продовж ланцюжок»

Обладнання: письмове приладдя, аркуш паперу.

Завдання: продовжити ланцюжок іменників – власних назв, щоб кожен кінцевий звук попереднього слова був першим звуком наступного слова.

Хід гри: діти одержують аркуш паперу, на якому записаний іменник, і продовжують ланцюжок іменників – власних назв, щоб кожен кінцевий звук попереднього слова був першим звуком наступного слова.

Матеріал для гри:

1 варіант: Полтава - ... - ... - -

2 варіант: Харків - ... - ... - -

Гра «Хто перший»

Обладнання: письмове приладдя.

Завдання: дібрати і записати 5 власних іменників у зошит. Переможцем вважається той, хто першим правильно виконає завдання.

Гра «Засели будиночки»

Обладнання: малюнки будиночків із підписами «Власні назви», «Загальні назви»; картки зі словами – власними і загальними іменниками.

Завдання: читаючи слово з картки, «поселити» його у відповідний будиночок, повторити правило правопису власних і загальних іменників.

Хід гри: викликаний учень читає слова з карток і розміщує у відповідний будиночок, коментуючи при цьому свій вибір. Гру можна повторити кілька разів, викликаючи різних учнів.

Матеріал для гри: картки.

1) Річка, Антон, Дніпро, озеро, вулиця, Карпати.

2) Ворскла, море, газета, Інна, Київ, гори.

Гра «Прізвище, ім'я, по батькові»

Обладнання: картки

Завдання: утворити від прізвища ім'я та по батькові і закріпити з учнями правопис таких слів.

Хід гри: клас ділиться на три групи: 1 – читає з картки прізвище, 2 – утворює ім'я, 3 – називає по батькові: Петров Петро Петрович і т.д.

Тема. Змінювання іменників за числами

Гра «Подай сигнал»

Обладнання: сигнальні картки «однина», «множина».

Завдання: правильно визначити число іменників сигнальною картою. Переможцем вважається той, хто правильно виконає завдання.

Матеріал для гри: набір слів: *стіл, окуляри, лимон, рукавички, грибок, руки, книжка, сонце, мороз, лижі, парта, машини, зошити, засць, м'яч.*

Гра «Однина» та «Множина»

Обладнання: конверти «однина» та «множина», навчальне письмове приладдя, картки з іменниками.

Завдання: розкласти в конверти картки з іменниками.

Хід гри: учні розкладають картки з іменниками в конверти «однина» та «множина». Перемагає той, хто правильно і швидко виконає завдання.

Матеріал для гри: *слова на картках: ліс, гриб, дуб, ведмідь, книги, верби, мед, ліси, сніг, берези, тварини, лижі.*

Гра «Чарівне листя»

Обладнання: листочки із записаними на них іменниками в однині та множині, кошики.

Завдання: вибрати листочки із іменниками у однині та множині.

Хід гри: 2 учні по команді збирають у кошики листочки: 1 учень – іменники у множині, 2 учень – в однині. Перемагає той, хто швидше виконає завдання. Гру можна повторити, використовуючи інший набір слів.

Матеріал для гри:

- 1) *моря, діти, куля, колосок, машини, дороги, жоржини, кораблі.*
- 2) *Фонтан, сито, хлопці, міста, очерет, жінка, лілії.*

Гра «Рід»

Обладнання: сигнальні картки «ч», «ж», «с».

Завдання: просигналізувати, якого роду іменник.

Хід гри: учні, після того, як вчитель зачитує іменник, сигналізують, якого роду цей іменник. Перемагає той, хто правильно сигналізував учителю.

Матеріал для гри: набір слів: *лосеня, Антон, мишка, стіл, кошеня, гуска, річка, село, дощ, квітка, лінія, теля, брат, книжка, лоша, телевізор, сонце.*

Гра «Добери слова»

Завдання: до слів – узагальнюючих назв – дібрати іменники чоловічого, жіночого і середнього роду.

Хід гри: клас ділиться на групи. Ведучий називає узагальнюючі назви, а учні добирають до неї 3 іменники: чоловічого, жіночого і середнього роду. (Птах: орел, ластівка, чаєня).

Перемагає та група або учень, яка швидко і правильно називає слова.

Гра «Пропоную – вибираю»

Обладнання: картки з іменниками чоловічого, жіночого, середнього роду.

Завдання: вибрати іменники чоловічого, жіночого, середнього роду.

Хід гри: гра проводиться в парі або групами. Перша група пропонує серед запропонованих слів вибрати іменники чоловічого, жіночого або середнього роду. Учні другої групи швидко вибирають картки зі словами. Гру можна провести двічі, групи міняються ролями.

Матеріал для гри: картки з іменниками

- 1) *Рись, склянка, жолудь, море, поле, вікно, малина, ворона, дощ, океан.*
- 2) *Степ, овал, зима, сорока, зяблик, теля, сонце, хатинка, Олег, Ніна.*

Гра «Чарівний стілець»

Обладнання: стілець, аркуш паперу, ручка, конверт із картками з позначенням: ч.р., ж.р., с.р.

Завдання: по сигналу написати сім іменників чоловічого, жіночого або середнього роду.

Хід гри: викликаються три учні, займають місце на стільці за партою, із картки в конверті дізнаються іменники якого роду слід записати на аркуші. Переможцем вважається той учень, який перший справиться із завданням. Гру можна урізноманітнити, працюючи групою (кожен учень групи пише лише один іменник).

Гра «Ланцюжок загадок»

Обладнання: загадки.

Завдання: відгадати загадки, визначити рід іменників-відгадок, пояснити їх правопис.

Хід гри: учитель читає загадку, діти визначають рід іменників-відгадок, пояснюють їх правопис. Грають три команди, кожна відгадує по одній загадці. Виграє та команда, яка безпомилково відгадала більше загадок.

Матеріал для гри: загадки

1. *Зимую спить, а літом шумить. (Річка)*
2. *У воді росте, а води боїться. (Сіль)*
3. *Яке місто літає? (Орел)*
4. *Одна коняка тягне дванадцять бричок. (Тепловоз)*
5. *Без рук, без олівця, а малює без кінця. (Мороз)*
6. *Не має ніг, а ходить, має вухо, але не чує. (Голка)*
7. *Чорне сукно лізе у вікно. (Ніч)*
8. *Не бджола, а гуде, не птах, а летить. (Літак)*

Гра «Римування»

Обладнання : картки зі словами.

Завдання: вчитися підбирати риму до запропонованих іменників.

Хід гри: учитель пропонує учням слова на картках, діти відшуковують римовану пару. Перемагає той, хто швидше відшукає римовані пари слів.

Матеріал для гри: набір слів: річка, лінь, пень, день, тінь, стрічка.

Гра «Квіти рідного краю»

Обладнання: загадки.

Завдання: відгадати загадки, визначити рід і число іменника-відгадки.

Хід гри: кожна група заздалегідь приготувала загадки по темі «Квіти» і пропонують для учасників команди-суперника. Діти відгадують і визначають рід іменника-відгадки.

Матеріал для гри: загадки

- 1. Стоять у полі сестрички: жовте очко, біле личко.*
- 2. Серед пшеничного поля – тичка, а на тичці – півень у червонім ковпаці.*
- 3. Цвіте синьо, лист зелений, гай він прикрашає, хоч мороз усе побив – його не займає.*
- 4. Духмяна квіточка така, чорними брівками морга.*
- 5. Я найперша зацвітаю синім цвітом серед гаю.*
- 6. Яскраво-жовта велика квітка повертає свою голівку до сонечка.*
- 7. Що за квіти кивають від тину рожево-білими ляльками?*
- 8. Сині очка розсипало небо у пшениці.*

Тема. Відмінювання іменників

Гра «Відмінковий ланцюжок»

Завдання: вчитися правильно відмінювати іменники.

Хід гри: гравці діляться на групи. Ведучий називає іменник у називному відмінку і вказує закінчення, потім пропонує гравцям першої групи по черзі змінювати іменник за відмінками. Після місцевого відмінка ведучий називає інший іменник тієї ж відміни знову в називному відмінку. Продовжують ланцюжок учні другої групи. Якщо закінчення іменника

в усіх відмінках визначено правильно, ряд одержує 10 балів, за кожну помилку знімається 2 бали.

Гра «Професія»

Обладнання: ланцюжки слів.

Завдання: за ключовими словами назвати професію, визначити рід, число і поставити іменник-відгадку в орудному відмінку однини.

Хід гри: клас ділиться на дві команди. Учитель читає ланцюжки ключових слів, а діти називають професію. Визначають рід, число і ставлять іменник – відгадку в орудному відмінку однини.

Матеріал для гри: ланцюжки слів

1. Учні, дошка, щоденник, школа, клас.
2. Бинт, шприц, лікарня, укол, ліки.
3. Хліб, колос, зерно, жнива, урожай, косовиця.
4. Ковпак, каструля, сковорідка, ложка.

Гра «Утвори слово»

Обладнання: ланцюжки слів.

Завдання: групи учнів виконують дії з запропонованими словами за зразком і відмінюють утворені іменники.

Хід гри: завдання на дошці для кожної групи окремо: 1 група – утворює і відмінює іменник з перших складів запропонованих слів, а 2 група – утворює з букв.

Матеріал для гри: ланцюжки слів:

1 група

1. Заєць + даремно + чари = ...
2. Приказка + клас + диня = ...
3. Вишенька + разок = ...

2 група

1. Пара + перо + він + мама + канал = ...

2. Звір + лось + шишка + липи + корито = ...
3. Лава + лин + бамбук + молодий + бетон = ...

Гра «Кола на воді»

Обладнання: картки зі словами-іменниками, аркуші для кожної групи, ручки, маркери

Завдання: учні вибирають картку зі словом, записують на аркуші стовпчиком. На кожну букву добираються інші слова, до слів речення. На основі отриманих результатів складають оповідання, казку, історію, вірш.

Хід гри: кожна група вибирає слово, працює 10 хвилин, по закінченні представник групи зачитує казку, оповідання і т.п.

С – сніжок – настав ранок – прокинулась сніжинка.

Т – танок – закружляла у веселому танку.

І – іней – іней укрит усе навкруги.

Н – небо – небо посилало сонячне проміння.

А – акація – сніжинка сіла на акацію перепочити.

На уроках та у позакласній роботі можна використати загадки, ребуси, шаради, кросворди з певним завданням, яке відповідає темі уроку.

Загадки

- Хто ти? Що? Твоє ім'я?

- Іменна моя сім'я.

Знають всі в ній поіменно.

А зовуть сім'ю - ... (іменник)

Наче лицарі казкові,

Вірно служать рідній мові.

Так слова єднати вміють,

Що усі їх розуміють. (Відмінки)

Є в людини на прикметі

Сотні, тисячі предметів.
Та щоб їх розмежувати,
Що й кому належить знати,
Поділив усіх як слід,
Добре нам відомий ... (рід)

Ребуси

г1а	пі2л	ві3ло
за3мка	перб	мі100
пі100лет	100янка	7я
ві3на	100ляр	по3вожили
100рона	3буна	ті100

Завдання:

- визначити рід іменників;
- змінити за числами;
- вибрати іменники чоловічого, жіночого, середнього роду;
- провідміняти найдовший іменник (найкоротший);
- самим скласти ребус.

В.О. Сухомлинський писав, що без гри не має і не може бути повноцінного розумового розвитку, порівнював гру з величезним світлим вікном, через яке в духовний світ дитини вливається цілющий потік уявлень, понять про навколишнє, з іскрою, яка запалює вогник допитливості. Отже, стараймося, щоб гра не була епізодом, а проходила б крізь усе життя дитини. Бо гра – це є творчість, гра – це є праця, а праця – шлях дітей до пізнання світу.

Вчитель повинен завжди пам'ятати, що цікаві вправи та ігри з словами полегшують розуміння нового матеріалу, його закріплення, сприяють розвитку в дітей вміння аналізувати, синтезувати, класифікувати, порівнювати, робити нові висновки, вони активізують, поширюють словниковий запас в дітей, прищеплюють інтерес і любов до мови.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ТЕМИ «ІМЕННИК» З ВИКОРИСТАННЯМ РІЗНОМАНІТНИХ МЕТОДІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

Навчання грамоти 1 клас

Тема: Ознайомлення зі словами – назвами предметів, ознак, явищ дійсності.

Мета: ознайомити учнів зі словами – назвами предметів; вчити відповідати на запитання за змістом тексту, розрізняти слова назви істот і неживих предметів; знаходити фактичну помилку під час зіставлення результатів власної роботи зі зразком і орієнтирами вчителя; дотримуватися правильної постави під час читання і письма; співпрацювати в парі; розвивати говорити в помірному темпі, чітко, вільно, виразно, з відповідною силою голосу; виховувати любов і повагу до близьких.

Зміст уроку

1. Перевірка вчителем готовності учнів до уроку.

2. Відгадування учнями загадок з метою визначення теми уроку.

- Відгадайте загадки і визначте, про кого ми сьогодні говоримемо.
- Як можна назвати усіх одним словом?

Родина

Хитрі очі, дві косички.
У веснянках ніс та
щічки. Непосида
невеличка називається
... (сестричка.)

Він чимало літ прожив,
на повагу заслужив.
Для матусі він — татусь, а
для мене він — ... (дідусь.)

Ніжна, лагідна,
рідненька,
як голубонька сивенька.
Нам би небо прихилили.
Це ... наша мила.
(бабуся)

Пестить, ніжить, і
голубить розуміє, дуже
любить.
Я до неї пригорнуся,
бо вона моя ... (матуся).

Сильний, добрий, оправедливий,
біля нього ми щасливі.
Знає, вміє він багато.
Гордимось, бо це наш ... (тато.)

3. Ставлення питань до слів-назв предметів. Гра «Моя родина».

Обладнання: сюжетні малюнки дівчинки, мами, тата, братика, сестрички, песика, бабусі, дідуся, ляльки.

Ігрові завдання (задум): У Катрусі велика родина. Сьогодні вони зібрались за святковим столом, бо у Катрусі іменини. Назвіть членів родини, що прийшли привітати дівчинку?

Ігрові правила:

1. Назвіть членів родини Катрусі, ставлячи запитання «хто?»
2. До якого члена родини не можна поставити запитання «хто?»

Ігрові дої:

- Вчитель розповідає учням ігрову ситуацію і правила гри.
- «Садять за стіл» лише членів родини, ставлячи запитання хто це?
- Перемагає той, хто швидко і правильно виконає завдання.

Результат: Кількість і правильність названих слів.

4. Читання тексту «Вечеря» «цілими словами, правильно інтонуючи речення, різні за метою висловлювання та інтонацією, з орієнтацією на відповідні розділові знаки.

- Послухайте текст.
- Прочитайте текст «Вечеря».

Вечеря

За вечерею зібралася вся родина. Це тато, мама, бабуся, дідусь і діти. Бабуся принесла з кухні пиріг і блюдечка з варенням: кому – вишневе, кому – малинове, а татові – полуничне.

Дівчинка розставляє чашки.

Хлопчик поклав на місце м'яч і сів до столу. Дідусь вимикає талевізор.

Тато відкладає газету й збирається пити чай. Кожного ранку він іде на роботу. У нього завжди багато справ.

Мама приносить чайник і розливає гарячий чай.

Онуки дуже люблять бабусю й дідуся. Вони добрі, як мама і тато.

У бабусі є чарівна кишенька, у якій завжди є цукерки для внуків. Під час вечери дідусь розповідає безліч цікавих історій.

За І. Андрусяком

5. Відповіді на запитання за змістом прочитаного тексту. Вправа «Мікрофон».

• Дайте відповіді на запитання:

1. *Хто зібрався за вечерю?*

А мама, бабуся, внучка;

Б вся родина;

В дідусь, тато.

2. *Що принесла бабуся з кухні?*

А блюдечка;

Б пиріг і блюдечка;

В пиріг.

3. *Що приносить мама?*

А чайник;

Б цукерки;

В картоплю.

4. *Що є у бабусі?*

А чарівна торбинка з іграшками;

Б чарівна кишенька, у якій завжди є цукерки;

В чарівна паличка для виконання бажань.

6. Розрізнення слів-назв істот і неживих предметів .

Після смачної вечері дідусь запропонував усім виконати його завдання.

Члени родини погодилися. Допоможіть розрізнити слова - назви істот і неживих предметів.

Яблуко, млинці,
хустка, бабуся,
окуляри, внучка,
бабуся, дідусь,
рука, мама, тато,

Назви
неістот

Назви
істот

7. Складання графічної схеми до поданих речень.

- Складіть графічні схеми до речень:

Мама розливає чай.

Бабуся принесла пиріг.

Хлопчик сів до столу.

8. Доповнення речень словами – назвами предметів.

- Назвіть, хто зібрався за вечерєю?
- Доповніть речення словами – назвами предметів.

Бабуся принесла з кухні (що?)...

Дівчинка розставляє (що?)...

Хлопчик поклав на місце (що?)....

Дідусь вимикає (що?)...

Тато відкладає (що?)...

Тато збирається пити (що?)...

Мама приносить (що?)...

Мама розливає (що?)...

У бабусі є (що?)...

У кишені є (що?)...

Під час вечері дідусь розповідає (що?)...

9. Побудова зв'язного висловлювання за ілюстрацією.

- Усі ми дуже любимо своїх матусь і завжди хочемо зробити їм приємне.
- А які подарунки любити робити ви?
- Розгляньте ілюстрацію.

- Складіть зв'язне висловлювання за ілюстрацією у Букварі с. 15.
- Що, на вашу думку, у пакуночку?

10. Вибирання з-поміж 2-3 слів те, якому відповідає тлумачення, пропоноване вчителем.

- Що мала на увазі дівчинка, промовляючи фразу: «Не кину слів на вітер»?
- Виберіть з-поміж 2-3 слів те, якому відповідає правильне тлумачення.

Не кину слів на вітер

Говорю неправду

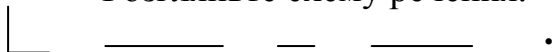
Не завжди виконаю сказане

Завжди виконаю те, що скажу

Не завжди виконаю сказане

11. Визначення речення, яке відповідає заданій графічній схемі.

- Розгляньте схему речення.

- Оберіть рядок, у якому записано речення, яке відповідає поданій схемі:

- А *Моя родина дружна.*
- Б *Я люблю маму і тата.*
- В *Я шаную своїх рідних.*

13. Встановлення кількості почутих слів у реченнях.

- Послухайте речення.
- Встановіть кількість почутих слів у реченнях.

1. *Я не кину слів на вітер.*

- А 3 слова;
- Б 6 слів;

В 5 слів.

2. *Це – для мами поцілунок!*

А 2 слова;

Б 4 слова;

В 5 слів.

3. *Я люблю рідних.*

А 3 слова;

Б 2 слова;

В 5 слів.

14. Підведення підсумків уроку.

Тема: Розрізнення назв предметів за питаннями *хто це? що це?* Складання речень за заданою графічною схемою.

Мета: вчити визначати за малюнками слова - назви предметів; виявляти (впізнавати) серед слів ті, які є «зайвими», відповідають зазначеним прикметам; удосконалювати вміння наводити приклади слів - назв істот і неживих предметів ; складати речення за поданою графічною схемою; розвивати вміння самостійно будувати зв'язне висловлювання за ілюстрацією; встановлювати відповідність між реченнями та кількістю слів у них; виховувати інтерес до вивчення української мови.

Зміст уроку

1. Перевірка готовності учнів до уроку.

2. Визначення за малюнками слів - назв предметів. Гра «Місто Хто і місто Що?».

- Послухайте, у яку казкову країну ми сьогодні потрапимо і будемо подорожувати на уроці.

Місто Хто? і місто Що?

Обладнання: казкові будиночки, предметні малюнки.

Предметна компетентність: визначає за малюнками слова – назви предметів;

Ігрові завдання(задум): Сьогодні ми потрапимо в казкову країну, в якій тільки два міста: Хто? і Що? Керує країною король Назв предметів. Назвали його так, бо дуже любить давати імена, назви, клички усім, хто проживає у цій країні. У місті Хто? живуть тварини і люди. А у місті – Що? - всі інші предмети. Усі жителі міста, зібравшись на раду, вирішили вибрати собі імена. Але на radoщах забули дорогу у своє рідне місто. Допоможіть жителям потрапити у своє місто Хто? і місто Що?

Ігрові правила:

1. Подивіться уважно на малюнки.
2. Допоможіть жителям країни потрапити у місто Хто? і Що?
3. Перемагає той, хто швидко і правильно виконає завдання.

Ігрові дії:

- Вчитель розповідає учням ігрову ситуацію і правила гри.
- Учні « заселяють» казкові будиночки предметними малюнками – іменниками.
- Перемагає той, хто допоможе безпомилково іменникам потрапити у міста Хто? і Що? країни – назв предметів.

Результат: Правильність заселення міст.

3. Виявлення (впізнавання) серед слів тих, які є «зайвими», відповідають зазначеним прикметам.

- Обери 3 слова – назви істот:

А парта Б комп'ютер В їжачок Г зайчик Д шапка Е дівчинка Є листя

4. Розрізнення сприйнятих на слух мовних одиниць: слів, словосполучень.

5. Наведення власних прикладів слів – назв істот і неживих предметів.

6. Побудова зв'язного висловлювання за ілюстраціями.

- Послухайте, яка пригода сталася з дівчинкою Олесею у місті Хто? і місті Що?

- Продовжіть розповідь.
- Допоможіть дівчинці знайти собі друзів.

У казкове місто Хто? і місто Що? потрапила дівчинка Олеся. У неї ніколи не було друзів. Іде дівчинка, блукає вулицями. Сумно їй. З ніким навіть про осінню красу казкового міста поговорити.

Раптом їй назустріч вибіг песик. Побачивши дівчинку, собака сів перед нею на задні лапи, і, висолопивши язика, дивився на розгублену дівчинку.

- *Ти хто?- злякано запитала Олеся.*
- *Не бійся мене! Я – песик Дружок! Мені дали таку кличку, бо зі всіма умію дружити.*

- А у мене ніколи не було друзів, - зажурено прошепотіла дівчинка.

- А хочеш, щоб я став твоїм другом? – запропонував Дружок.

- Дуже хочу! – зраділа Олеся. Вона вийняла пиріжок, розділила його навпіл і пригостила Дружка.

Поївши, Дружок вирішив показати дівчинці казкове осіннє місто і познайомити зі своїми лісовими друзями.

- *А хто твої друзі? – запитала Олеся.*
- *Їжачок, ведмедик, білочка, зайчик.*

Ось вони зайшли до лісової хатинки. Враз Дружок стривожився.

- Що трапилося з їжачком ? Чому він лежить у ліжку?
- Хто йому допомагає одужати?
- Чому білочка і зайчик не заходять до хатинки?
- Як ви думаєте, чи подружилася з ними дівчинка Олеся?
- Якими мають бути справжні друзі?

7. Формулювання запитань за змістом зв'язного висловлювання. Вправа «Мікрофон».

- Сформулюйте запитання, які б хотіла задати Олеся мешканцям казкового міста.
- Задайте своє запитання однокласнику.
- Послухайте відповідь на своє запитання та оцініть її.

Вправа « Мікрофон»

8. Встановлення відповідності між реченнями та кількістю слів у реченнях.

Встановіть відповідність між реченнями та кількістю слів у реченнях.

А Настала осінь.

Б Настала золота осінь.

В Дівчинка
Олеся
подружилася із
Дружком.

1. 2 слова

3. 5 слів

2. 3 слова

А	
Б	
В	

9. Складання речення, за поданою графічною схемою.

Складіть речення за поданою графічною схемою:

10. Наведення прикладів слів - назв істот і неживих предметів.

11. Ставлення до слів - назв істот і неживих предметів граматичних питань.

Враз Олеся згадала, що їй потрібно повертатись додому, бо мама хвилюється.

Дружок сказав, що покаже їй дорогу додому, якщо Олеся поставить до всіх слів запитання хто? що?

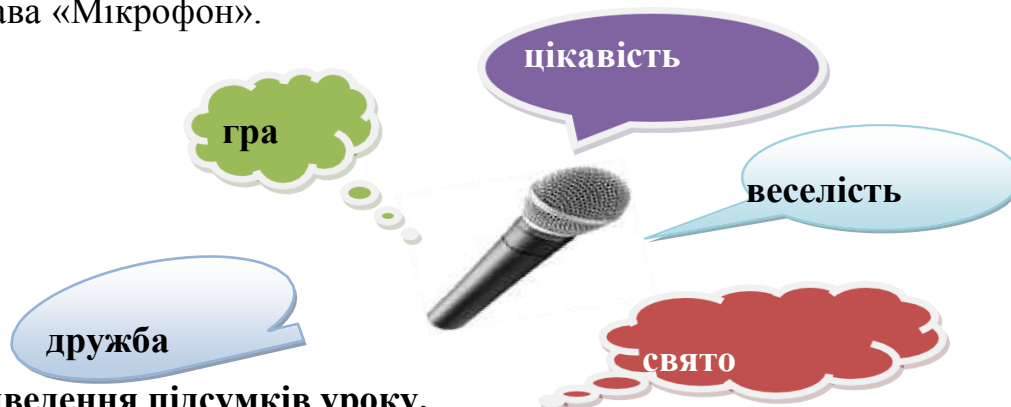
ХТО? ЩО?

- Парта ()
- Собачка ()
- Листя ()
- Сонечко ()
- Зайчєня ()
- Совєня ()
- Вітер ()

12. Висловлювання оцінних суджень про свою роботу на уроці. Вправа «Мікрофон»

- Молодці, ви дуже активно працювали на уроці.
- Кожен учень у мікрофон говорить однеслово-відповідь (безкоментарів).
- Якими словами - назвами предметів ви охарактеризуєте наш урок?
- Вправа «Мікрофон».

13. Підведення підсумків уроку.

Уроки української мови у 2 класі

Тема: Зміна слів, які відповідають на питання хто? що? за числами (один – багато).

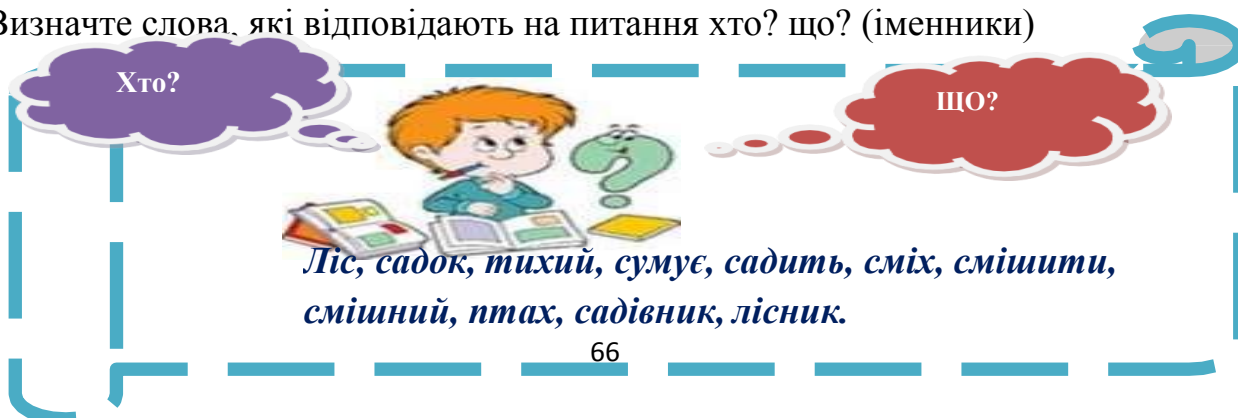
Мета: удосконалювати вміння визначати слова, які відповідають на питання хто? що? (іменники); вчити наводити приклади слів, які відповідають на питання хто? що? в однині і множині; класифікувати слова, які відповідають на питання хто? що? за числами (один – багато); змінювати за зразком іменники, які відповідають на питання хто? що?, за числами (один-багато); знаходить у тексті слова, які відповідають на питання хто? що?, вжиті у множині; розвивати звязне мовлення, мислення, увагу; виховувати інтерес до вивчення української мови.

Зміст уроку

1. Перевірка готовності учнів до уроку.

2. Визначення слів, які відповідають на питання хто? що? (іменники).

- Прочитайте слова.
- Визначте слова, які відповідають на питання хто? що? (іменники)

3. Змінювання за зразком іменників за числами (один – багато). Гра «Нас один і багато».

Синичка запрошує сьогодні насна лісову галявину. Але що там за галас?

Нас один і багато

Обладнання: предметні малюнки.

Предметна компетентність: змінює за зразком іменники, які відповідають на питання *хто? що?*, за числами (один-багато);

Ігрові завдання(задум): Лисичка, Зайчик, Білочка, Ведмедик і Їжачок вирішили придумати нову цікаву гру. Але для цієї гри потрібно, щоб звірят було багато. Як це зробити? Вирішили покликати своїх друзів.

Лисичка і каже:

- Один предмет – це однина,
- Два і більше – множина.

Якщо одна -

то лисичка, а багато – то...

- Допоможіть звірятам покликати друзів, щоб їх стало

1. Назвіть лісових звірят, що вирішили придумати гру
2. Покличте звірят так, щоб їх стало багато.

3. Перемагає той учень, який жодного разу не помилився.

Ігрові дії:

1. Вчитель розповідає учням ігрову ситуацію і правила гри.

2. Учні:

- ✓ змінюють за зразком іменники, які відповідають на питання *хто? що?*, за числами (один-багато);
- ✓ Вчитель визначає учнів – переможців.
- ✓ **Результат:** Кількість і правильність змінених за зразком іменників за числами (один-багато).

4. Розпізнавання слів, які відповідають на питання *хто? що?* за числами.

- Прочитайте слова.
- Розпізнайте слова які відповідають на питання *хто? що?* За числами (один – багато).

Небо, галявина, птахи, синички, синичка, крило, крила, дзьобики, дзьоб, повітря.

5. Наведення власних прикладів слів, які відповідають на питання *хто? що?* в однині і множині.

6. Знаходження у тексті слів, які відповідають на питання *хто? що?*, вжитих у множині.

- Прочитайте текст.
- Про кого розповідається у тексті?
- Знайдіть в тексті слова, які відповідають на питання *хто? що?* у множині.
- Випишіть з тексту слова, які відповідають на питання *хто? що?* у множині.
- Поставте до них запитання.

Синичка – маленька пташка. Вона живе у лісах і садках. Їсть синичка різних комах. Вона нищить безліч шкідників. Синичка – корисна пташка. Зимуює вона у нас. Взимку її треба підгодовувати.

О. Копиленко

7. Змінювання у реченні слів, які відповідають на питання хто? що?, назв предметів з множини на однину.

- Прочитайте вірш.
- Знайдіть у вірші слова - назви предметів, що стоять у множині.
- Випишіть їх у зошит.

*Великі хмари холодом нагусли.
Червоне листя падає в гаю.
Летять у вирій дуже дикі гуси,
А я слонам привіт передаю.*
Л. Костенко

8. Введення слів, які відповідають на питання хто? що?, що вживаються тільки в однині чи множині, у речення.

9. Введіть слова, які відповідають на питання хто? Що?, що вживаються тільки в однині чи множині, у речення:

1 група – *канікули, іменини, штани.*

2 група – *доброта, читання, дівчора.*

10. Класифікація слів, які відповідають на питання хто? що? за числами (один – багато).

- Прочитай слова:

Берізка, синички, крила, клен, ліси, сади, пташка, комахи, галявина, сосна.

- Покласифікуй їх на 2 групи:

✓ 1 група – слова, вжиті в однині (один).

--	--	--	--	--

✓ 2 група – слова, вжиті в множині (багато).

--	--	--	--	--

10. Встановлення відповідності між словами, які відповідають на питання хто? що?, вжиті в однині та множині.

Встановіть відповідність між словами, вжитими в однині та множині.

- А зірка
- Б книжка
- В телефон
- Г зошит

- 1. телефони
- 2. вулики
- 3. зошити
- 4. зірки

А	
Б	
В	
Г	
Д	

11. Висловлювання оцінних суджень щодо власної роботи на уроці.

12. Підсумок уроку.

Тема: Формування початкового уявлення про частини мови; про те, що слова поділяться на групи залежно від того, на яке питання вони відповідають.

Мета: вчити розрізняти слова, які відповідають на питання хто? що? (іменники), який? яка? яке? (прикметники), що роблять? що зроблять? (дієслова); розподіляти ряд слів на дві групи за значенням та питаннями (за частинами мови); складати і записувати два-три зв'язаних між собою речення за змістом ілюстрації; розвивати діалогічне і монологічне мовлення, логічне мислення, пам'ять, увагу; виховувати любов до рідної мови.

Зміст уроку

1. Перевірка готовності учнів до уроку.
2. Розподіл слів на дві групи за значенням та питаннями (за частинами мови).

Гра «Диво - країна Рідної Мови» .

- Послухайте і визначте, куди ми сьогодні будемо мандрувати на уроці.

Диво - країна Рідної Мови

Обладнання: зображення цариці Граматики, дерева з частинами мови, конверт із набором слів.

Предметна компетентність: розподіляє слова на групи за значенням та питаннями (за частинами мови);

Ігрові завдання(задум): У диво-країні Рідної Мови росте дерево, що має десять гілок. Там править цариця Граматика. Саме вона поділила всі слова на частини мови.

Підійдемо до найбільшого та наймогутнішого дерева. Найбільшою гілкою на Мовному дереві є Іменник. Це він є найбільшою гілкою на дереві, бо дав назву усьому, що нас оточує. На Мовному дереві росте також гілка – Прикметник та гілка-Дієслово. Граматика просить вас прикріпити слова до правильної гілки-частини мови.

Ігрові правила:

1. Прочитайте слова, запропоновані Граматикою.
2. Серед частин мови виберіть слова, що називають предмети.
3. Перемагає та команда, яка найшвидше і правильно розподілить слова за значенням.

Ігрові дії:

1. Вчитель розповідає учням ігрову ситуацію і правила гри.

•2. Учні:

- Розподіляють слова за значенням.
- Перемагає та команда, яка найшвидше і правильно розподілить слова за значенням.

Результат: правильність розподілу слів за значенням.

3. Доповнення кожної групи слів 2 – 3 словами.

• Прочитайте слова.

Хто? Що?

Шафа, учень,,

Який? Яка? Яке?

Розумний, сувора,,

Що робить? Що зробить?

Заспіває, читає

- Доповніть до кожної групи 2 – 3 слова.

4. Складання і записування двох - трьох зв'язаних між собою речень за змістом ілюстрації.

- Розгляньте малюнок.
- Складіть і запишіть 2 – 3 зв'язані між собою речення за змістом.

5. Впізнавання слів, що відповідають на запитання хто? що? який? яка? яке? що роблять? що зроблять?

- Прочитайте вірш.
- Впізнайте у вірші слова, що відповідають на запитання хто? що? який? яка? яке? що роблять? що зроблять?

«Кицю-кицю неслухняна»

- Ой ти кицю неслухняна,
- ти куди біжиш так рано?
- Побіжу я аж до річки,
щоб напитись там водички.
- А вночі куди ходила?
- В полі мишку я ловила.
- Ой неправду ти сказала,
- ти сметанку тут злизала.
- Я не відаю, не знаю.
я сметанки не вживаю.

(Катерина Перелісна)

5. Наведення власних прикладів слів, що відповідають на запитання хто? що? який? яка? яке? що роблять? що зроблять?

6. Розрізнення слів, які відповідають на запитання хто? що? який? яка? яке? що роблять? що зроблять? Вправа «Веселий потяг».

7. Підведення підсумків уроку.

Уроки української мови в 3 класі

Тема: Рід іменників: чоловічий, жіночий, середній. Віднесення слова до одного з родів.

Мета: удосконалювати вміння учнів розпізнавати в тексті іменники, ставити питання до іменників; вчити визначати рід іменників, розрізняти іменники жіночого, чоловічого і середнього родів, наводити приклади іменників, що належать до різних родів, розподіляти іменники за родами; розвивати зв'язне мовлення, мислення, увагу, пам'ять; виховувати бережливе ставлення до хліба.

Зміст уроку

1. Перевірка вчителем готовності учнів до уроку.

2. Впізнавання в тексті іменників.

- Прочитай загадку і відгадай її.
- Впізнай у загадці іменники.

*Хата мною багата,
Людам брат я і друг.
І коли вже я в хаті –
Буде й пісня навкруг.*

3. Побудова «Асоціативного куща» до поданого іменника «хліб» з метою оголошення теми уроку.

- Які слова пов'язані зі словом хліб ?
- Побудуйте асоціативний куш до слова «хліб».
(борошно, колосок, хліб, зерно, поле, пшениця, буханка.....)

4. Ставлення запитання до іменників, що належать до різних родів. Гра «Пересій крізь сито».

- Сьогодні до нас завітав Півник. Для вас він підготував цікаву гру.

Пересій крізь сито

Обладнання: зображення Півника, сита, картка із словами – іменниками.

Предметна компетентність: ставить питання до іменників, що належать до різних родів.

Ігрові завдання(задум): *Півник вирішив пересіяти через сито муку, щоб замісити тісто і спекти пиріжки. Але коли він розв'язав мішок, то побачив, що замість муки – слова – іменники! Вони розповіли, що бешкетники – мишенята їх витрясли із книжки і вкинули у мішок із мукою. Слова попросили допомоги у Півника. Голосисте Горлечко вирішив*

повернути іменники у книжку, пересіявши їх крізь сито за родами. Але, щоб швидше впоратись, Півник просить вашої допомоги

Ігрові правила:

1. Прочитайте іменники, що потрапили у мішок.
2. Поставте питання до іменників і «пересійте» їх через сито за родами.
3. Перемагає та команда, яка жодного разу не помилилася.

Ігрові дії:

1.Вчитель розповідає учням ігрову ситуацію і правила гри.

2.Учні:

Зачитують іменники, що знаходяться у мішку.

«Пересівають» їх через сито за родами.

Вчитель визначає команду – переможця.

Результат: безпомилковість «пересіяних» іменників, що належать до різних родів.

5. Наведення власних приклади іменників, що належать до різних родів.

6. Розрізнення іменників, що належать до різних родів.

Із муки, яку ми пересіяли, разом із Півником ми спечемо смачну хлібину, якщо правильно розрізнимо іменники, що належать до різних родів.

7.Визначення роду іменників.

- Прочитайте текст.
- Випишіть з тексту виділені іменники, визначте їх рід, позначте закінчення.

ПШЕНИЧНИЙ КОЛОСОК

Сергійків **брат** Максим пішов служити в армію. Незабаром він надіслав додому **лист**. Писав, що служить далеко-далеко, біля самого моря.

«Сергійку, - писав брат,- піди в **поле**, зірви **колосок**, поклади в **конверт** і надішли мені.»

– Навіщо йому колосок? – здивувався Сергійко.

Поклав **хлопчик** колосок у конверт і написав: «Я зірвав колосок на ниві, що починається за нашою **хатою**.»

І як тільки написав ці слова, зразу ж здогадався, навіщо братові колосок.

За В. Сухомлинським.

8.Встановлення відповідності між іменниками та родами.

- Встановіть відповідність між іменниками різних родів.

А трактор, ліс, сад

Б сонце, небо, листя

В відвага, мама, книжка

1. жіночий рід

2. чоловічий рід

3. середній рід

А	
Б	
В	

9. Розподіл іменників за родами. Розподільний диктант.

- Вчитель загадує загадки, а учні повинні записувати відгадки у 3 колонки:
- Розподільний диктант

Ж. Р.	Ч. Р.	С. Р.

1. Сторожем не служить, а всіх рано будить. (*Півник*).
2. А я пташка зозуляста,
Поряд з півником живу.
Діточкам маленьким гарним
Яйця я завжди несу. (*Курка*).
3. «Ме – ме – ме, ме – ме – ме»
– співаю я навмання,
зовуть мене всі... (*козеня*).
4. Ой, яка ж вона гарненька
Пишнохвоста і руденька
Вгору, вниз, на гілку, з гілки
Хто це буде діти? (*Білка*).
5. Я на сонечку лежу, умиваюсь і муркочу. (*Кіт*).
6. Попицало, попицало,
Швидко просо поклувало,
І до матері стрибочком
Покотивсь жовтий клубочок. (*Курча*).
7. Біле, як сніг, надуте, як міх,
Лопатами ходить, рогом їсть. (*Гусак*).

10. Підведення підсумків уроку.

Тема: Власні і загальні іменники. Велика буква у власних іменниках.

Мета: розширювати знання учнів про іменник як частину мови; учити впізнавати в тексті власні і загальні іменники; визначати власні і загальні іменники; наводити приклади власних і загальних іменників; встановлювати відповідність між власними і загальними іменниками; вживати в письмових текстах власні іменники з великою буквою; розвивати орфоепічно правильне мовлення учнів, пам'ять, мислення, увагу; виховувати інтерес до мови.

Зміст уроку

1. Перевірка вчителем готовності учнів до уроку.
2. Розрізнення власних і загальних іменників. Гра «Хто більше знає».

ХТО БІЛЬШЕ ЗНАЄ?

Обладнання: Малюнок Букви, конверт, в якому містяться іменники - загальні назви.

Предметна компетентність: розрізнює власні і загальні іменники;

Ігрові завдання(задум): *У країні Мовляндії жила собі маленька Буква. Її ніхто не хотів помічати: часто пропускали, недописували.*

– *Чому мене не помічають, чому часто пропускають учні? – скаржилася вона дядьку Алфавіту.*

– *Ти маленька, тому й не помічають, – поважно відповів старий.*

І надумала тоді Буква свої справи налагодити: «Спробую я із середини речення переміститися на початок».

І сталося диво. Почали всі поважати Букву, писати її великою. Сподобалося це Букві. І наважилася вона дати назву містам, селам, вулицям, річкам, морям, озерам та горам. Прилаштувалася до імен, по батькові. Стала на перше місце в прізвищах. І навіть у кличках тварин посіла перше місце! Сьогодні Буква хоче, щоб ви до поданих загальних назв добрали іменники – власні назви.

*місто, Київ, Львів,
річка, письменник, Шевченко, Дніпро, країна, Україна,
журнал, Олеся, «Пізнайко», «Куля»,
ім'я, прізвище, Лопщенко, Марія, Микола,
озеро, Синевир, Говерла, Бука, Ай-Петрі, гора;*

Ігрові правила:

1. Прочитайте іменники – загальні і власні назви.
2. Розрізніть власні і загальні іменники.
3. Перемагає та команда, яка добре до загальних назв якомога більше власних назв.

Ігрові дії:

1. Вчитель розповідає учням ігрову ситуацію і правила гри.

2. Учні:

- До поданих загальних назв добирають іменники – власні назви.
- Перемагає та команда, яка швидко і безпомилково виконає завдання.

Результат: Кількість і правильність дібраних до загальних назв власних назв.

3. Наведення прикладів власних і загальних іменників.

4. Слухання учнями вірша з метою оголошення уроку.

Прочитайте вірш. У яких словах ми писатимемо велику букву?

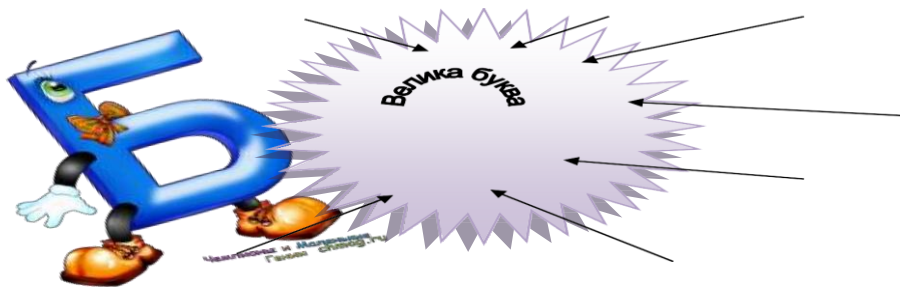
*Ми літеру першу на весь її зріст
Напишемо в назвах сіл, річок і міст.*

*Київ, Дніпро і гори Карпати
З великої букви ми будем писати.
Прізвище, ім'я, по батькові кожного з нас:
Марія Петрівна і дівчинка Леся.*

*Клички тварин: Бровко і Рябуха,
З великої букви писатиму я.*

5. Побудова «Асоціативного куща». «Велика буква».

Побудуйте «Асоціативний куш» «Велика буква»

6. Визначення власних і загальних іменників.

- Визнач власні і загальні іменники.

Обведи « правильну» букву.

$\frac{\text{П}}{\text{п}}$ ес $\frac{\text{С}}{\text{с}}$ ірко, $\frac{\text{П}}{\text{п}}$ оетеса $\frac{\text{Л}}{\text{л}}$ еся $\frac{\text{У}}{\text{у}}$ країнка, $\frac{\text{М}}{\text{м}}$ істо
 $\frac{\text{П}}{\text{п}}$ рип'ять, $\frac{\text{Р}}{\text{р}}$ іка $\frac{\text{Д}}{\text{д}}$ ністер, $\frac{\text{Л}}{\text{л}}$ ікар $\frac{\text{П}}{\text{п}}$ етренко
 $\frac{\text{В}}{\text{в}}$ асиль $\frac{\text{М}}{\text{м}}$ иколайович, $\frac{\text{В}}{\text{в}}$ улиця $\frac{\text{П}}{\text{п}}$ ідгірська,
 $\frac{\text{П}}{\text{п}}$ апуга $\frac{\text{Р}}{\text{р}}$ омчик, $\frac{\text{С}}{\text{с}}$ естра $\frac{\text{Г}}{\text{г}}$ алинка, $\frac{\text{С}}{\text{с}}$ ело
 $\frac{\text{О}}{\text{о}}$ зерне, $\frac{\text{А}}{\text{а}}$ зовське $\frac{\text{М}}{\text{м}}$ оре.

7. Розпізнавання в тексті власних і загальних іменників.

- Прочитайте текст.
- Впізнайте у тексті власні і загальні іменники.

Україна

Україна - це велика незалежна держава в самому центрі Європи.

Своїми розмірами Україна більша за такі держави, як Англія, Австрія, Бельгія, Голландія, Данія, Португалія і Швейцарія, разом узяті.

За чисельністю населення вона посідає п'яте місце в Європі після Німеччини, Італії, Великобританії, Франції.

В Україні є гори Карпати і Кримські, є й моря - Чорне й Азовське.

Київ - столиця України. Він розташований на берегах найбільшої в Україні річки - Дніпра. Це одне з найдавніших і найкрасивіших міст Європи.

Україна - твій рідний край, твоя земля, де ти народився і зростає.

- Випишіть назви держав, які межують з Україною.
- Випишіть назви міст України.

Держави: _____

Міста: _____

8. Добирання до загальних назв власних назв.

- Доберіть до загальних назв власні назви.

місто –
 річка –
 письменник –
 країна –
 журнал –

9. Добирання загальної назви до власних назв.

- Доберіть з довідки загальну назву для кожної групи власних назв і запишіть:

Київ, Тернопіль, Херсон, Луцьк, Ужгород, Львів - _____

Шевченко, Франко, Тичина, Рильський, Забашта - _____

Сергійвна, Миколайович, Василівна, Іванович, Вікторівна - _____

Сергій, Василь, Олена, Андрій, Семен, Марія, Пилип - _____

Веселка, Рябуха, Чорнушка, Димок, Пушок, Дружок - _____

Слова для довідки : клички тварин, прізвища, імена, по батькові, назви міст.

10. Встановлення відповідності між власними і загальними іменниками.

- Встановіть відповідність між власними і загальними іменниками:

А Рябуха

1. місто

Б Львів

2. країна

В Україна

3. кличка тварини

А	
Б	
В	

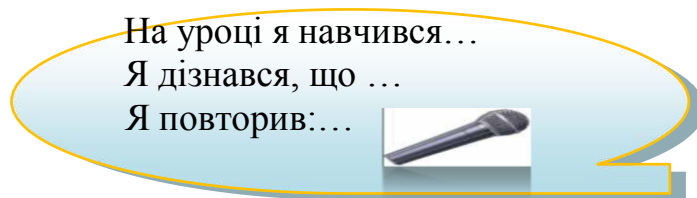
11. Вживання в письмових текстах власних іменників.

- Прочитайте текст.
- Спишіть текст, розкриваючи дужки. Правильно вживайте власні іменники.

Красиві наші (м М)іста. Славний (К к)ієвстолиця (У у)країни. А ще (л Л)ьвів, (Хх)арків, (Оо)деса, (Сс)евастополь. На берегах (Дд)ніпра розкинулись такі (мМ)іста: (Кк)ієв, (Дд)ніпропетровськ, (Зз)апоріжжя, (Хх)ерсон, (Чч)еркаси, (к К)ременчук, (Кк)анів. І все хочеться побачити, скрізь побувати.

12. Підведення підсумків уроку. Вправа «Мікрофон».

- Візьми мікрофон та вислови свою думку за зразком:
- Вправа «Мікрофон»

Уроки української мови у 4 класі

Тема: Розширення уявлень про лексичне значення іменника (слова з абстрактним значенням: *радість, сум, сміливість* тощо). Вживання іменників у прямому і переносному значеннях.

Мета: розширити знання учнів про іменник як частину мови; вчити визначати іменники з абстрактним значенням, пояснювати лексичне значення іменників; вчити пояснювати значення іменників у прямому і переносному значенні; вводити іменники у прямому і переносному значенні в словосполучення, речення; розвивати мовлення учнів, мислення, робити висновки; виховувати інтерес до вивчення української мови.

Зміст уроку

1. Перевірка готовності учнів до уроку.

2. Визначення іменника з абстрактним значенням.

Стіл, повага, ліс, любов, радість, сум, сміливість,
щедрість, горобець, доброта, іній, папір, злість.

- Випишіть слова, які вважаєте іменниками.
- Чому ви вирішили, що слова *повага, любов, радість, сум, сміливість, щедрість, доброта, злість* – іменники, адже це не назви конкретних предметів?
- Що називають виділені іменники?

ВИСНОВОК: У мові є іменники, що називають абстрактні поняття. Це слова, які не позначають конкретні предмети, явища, дії чи ознаки, а вживаються для означення назв процесів і властивостей

- Обери рядок, у якому записані іменники з абстрактним значенням:

А сум, радість, сміливість;

Б сонце, вікно, листя;

В любов, щедрість, учень.

3. Наведення прикладів іменників з абстрактним значенням.

4. Розширення уявлення про лексичне значення іменника (з абстрактним значенням).

- Перепусткою на урок сьогодні будуть добрі слова.
- Які добрі слова ви знаєте?

(Добро, мир, ласка, любов, щирість, шана, дяка, тепло, доброзичливість, милосердя, вірність, відданість, дружба,...)

– Які запитання поставимо до цих слів? - (Що?)

– Кому притаманні риси, вчинки, які названі? - (Людині.)

– На яке запитання відповідає слово «людина»? - (Хто?)

– Починається людина зі слова. У книзі Біблія сказано: «Спочатку було слово...»

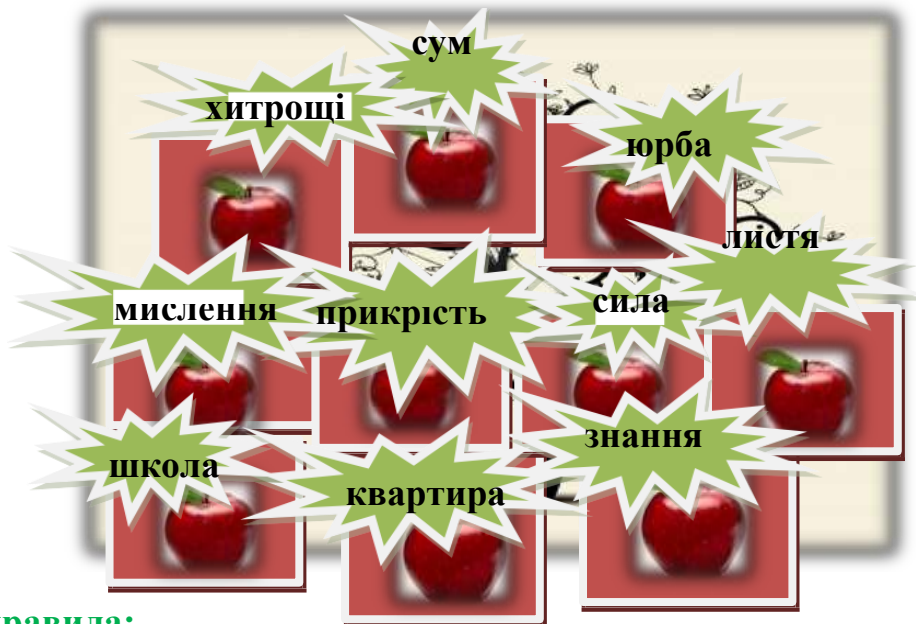
- Поясніть лексичне значення іменників: *добро, мир, ласка, щирість, шана, дяка, тепло, доброзичливість, милосердя, вірність, відданість, любов, дружба.*
5. Віднесення до іменників слів з абстрактним значенням, які відповідають на питання що? Гра «Чарівний урожай».

Чарівний урожай

Обладнання: зображення дерева з прикріпленими на ньому «чарівними яблучками». На кожному яблуці написані слова .

Предметна компетентність: відносить до іменників слова з абстрактним значенням, які відповідають на питання - що?

Ігрові завдання(задум): *Іменникове дерево росте у Мовному Саду. Раз у рік воно дарує чарівні яблучка. Сьогодні саме такий день. Але плоди матимуть чарівну дію лише тоді, коли ви зірвете тільки ті яблучка, на яких записані іменники з абстрактним значенням. Інакше чарівні плоди зникнуть.*

Ігрові правила:

1. По черзі «зірвіть» чарівне яблуко, на якому записане лише слово з абстрактним значенням.
2. Перемагає та команда, яка безпомилково виконала завдання.

Ігрові дії:

- 1.Вчитель розповідає учням ігрову ситуацію і правила гри.

2.Учні:

- по черзі « зривають» чарівні яблучка, на яких записані слова з абстрактним значенням.
- Вчитель визначає команду – переможця.

Результат: кількість і правильність «зірваних яблучок» з абстрактним значенням.

6. Встановлення відповідності між іменниками а конкретним і абстрактним значенням.

- Встановіть відповідність між іменниками з конкретним і абстрактним значенням

А радість, сум, сміливість;

Б хата, річка, мак;

В щастя, мир, сонце;

1. конкретне значення

2. абстрактне значення

А радість, сум, сміливість	
Б хата, річка, мак	
В щастя, мир, сонце	

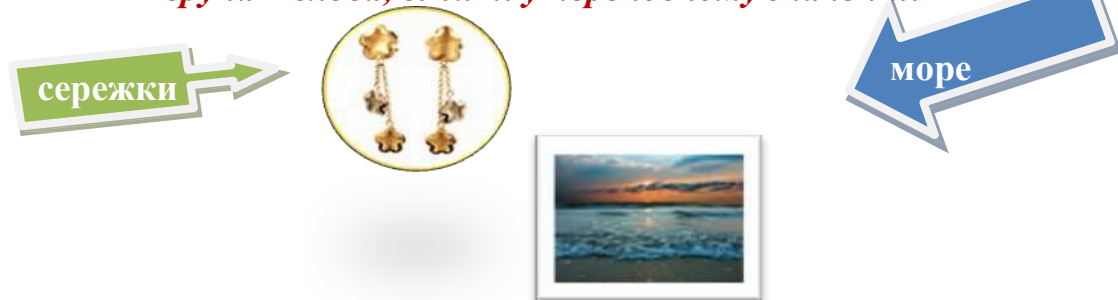
7. Наведення прикладів іменників у прямому і переносному значенні.

8. Пояснення значення іменника у прямому і переносному значенні.

- Поясніть значення іменника у прямому і переносному значенні:

1 група - слова, взяті у прямому значенні:

2 група – слова, взяті у переносному значенні:

9. Введення іменника у прямому і переносному значенні в словосполучення, речення.

- Введіть подані іменники (сережки, море) у словосполучення.
- Складіть з ними речення.

10.Складання груп слів із запропонованим лексичним значенням.

*Ручка, поле, земля, місяць, зірка. учитель, добро, мир, ласка,
ширість, олень, ведмідь*

- Прочитайте іменники.
- Складіть групи слів із запропонованим лексичним значенням.

Іменники з абстрактним значенням	Іменники з конкретним значенням

–Я хочу, щоб на нашій українській землі, на нашій планеті Земля процвітала і наша українська мова. Щоб ви ,діти, її берегли, розвивали, збагачували новими чудовими словами.

11.Оцінювання учнями власної діяльності

- Оціни власну діяльність на уроці.
- Замалюй той смайлик, яким ти хочеш оцінити власну діяльність на уроці:

11. Підведення підсумків уроку. Вправа «Мікрофон».

Вправа «Мікрофон

«Я зрозумів...»

«Я засвоїв...»

Тема: Змінювання іменників за відмінками. Формування умінь ставити іменники у початкову форму. Розвиток умінь правильно використовувати прийменники з іменниками в різних відмінках.

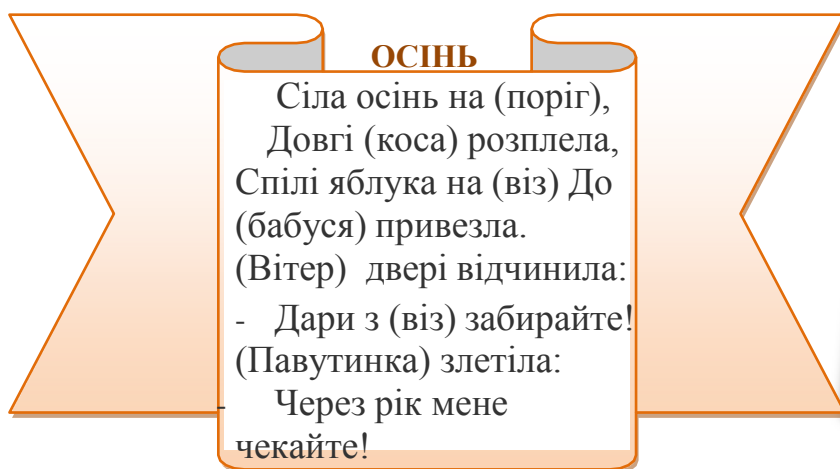
Мета: ознайомити учнів з назвами відмінків та їх питаннями; вчити впізнавати в тексті слово, з яким пов'язаний іменник, називати відмінки іменника, ставити питання до іменника, відмінок якого визначається; розвивати вміння складати речення зі словами, використовуючи їх у різних відмінках, мовлення, мислення учнів; виховувати допитливість.

Зміст уроку

1. Перевірка вчителем готовності учнів до уроку.

2. Впізнавання в тексті слова, з яким пов'язаний іменник.

- Прочитайте текст.
- Чи зрозуміли ви прочитане?
- Що потрібно зробити, щоб зрозуміти прочитане?
- Впізнайте у тексті слова, з яким пов'язаний іменник.

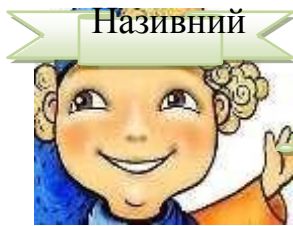

3. Слухання учнями казки, з метою оголошення теми уроку.

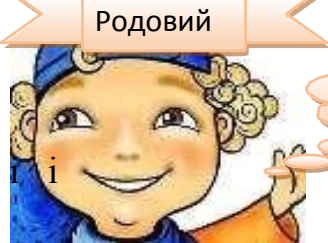
- Послухайте казку. *(Під час розповіді виставляємо малюнки братів-Відмінків.*

ВІДМІНКИ ІМЕННИКІВ

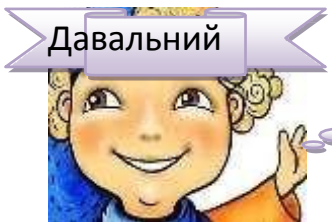
У славному царстві Частин мови, у графстві Іменника служили брати Відмінки. Їх було сім: Називний, Родовий, Давальний, Знахідний, Орудний, Місцевий, Кличний.

Називний відмінок відповідав за назву предметів і ставився до всіх підозріло. Він весь час запитував: «Хто? Що?»

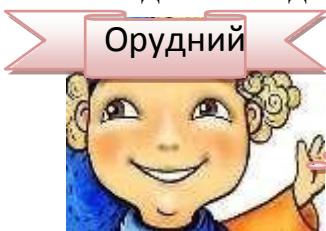
Родовий завжди стояв на варті і допитувався: «Кого, чого немає в царстві?»

Давальний розподіляв їжу між мешканцями, і весь час чувся його голос: «Кому, чому, скільки чого дати?»

А Знахідного завжди гукали на допомогу, коли потрібно було знайти що-небудь у царстві. Він завжди запитував: «Кого, що треба знайти?» І він завжди біг на допомогу.

Орудний керував ввійськом. Він трішки недочував і перепитував: «Ким, Чим, питаєте, керую?»

Місцевий відав транспортом. Він завжди знав, *На кому? На чому?* перевозять вантажі у царстві.

А **Кличний** прислужував тоді, коли потрібно було когось погукати до його величності Іменника. Питань він ніяких не ставив. Він одразу кликав, кого треба.

- Погляньте на братів-Відмінків.
- Назвіть їх.

4. Розповідь учителя про відмінки і відмінювання іменника. «Хвилинка – цікавинка».

Хвилинка-цікавинка

(про відмінки та відмінювання іменників).

Основоположником вчення про відмінки є видатний давньогрецький філософ Аристотель.

Українське слово «відмінки» показує, що іменники з однією основою можуть бути чимось відмінні одні від одного: небо – неба – небу – небом – на небі.

Для зв'язку з іншими словами у реченні іменники змінюються за відмінками: в'ється річка, на березі річки, йшов над річкою.

В українській мові є сім відмінків. Кожний відмінок, крім кличного, відповідає на певне питання, має своє значення і форму його вираження.

Змінювання форми слова за відмінками для вираження свого зв'язку з іншими словами в реченні називається відмінюванням.

5. Розрізнення відмінків іменників.

6. Ставлення запитань до іменників, відмінок яких визначається. Вправа «Ланцюжок».

- Постав питання до певного відмінка.

- Вправа «Ланцюжок» (учні по черзі називають відмінок і ставлять відповідні питання до відмінків).

Н.

Р.

Д.

З.

О.

М.

Кл.

7. Складання речень зі словами, використовуючи їх у різних відмінках.

8. Змінювання іменників за відмінками.

- Змініть іменники за відмінками:

- Складіть речення зі словами, використовуючи їх в різних відмінках.

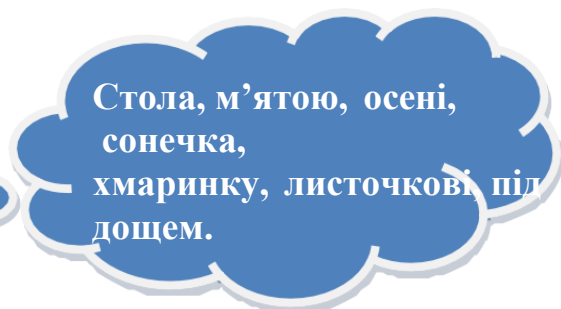
1 група – осінь;

2 група – сонце.

Висновок: зміна іменників за відмінками служить для зв'язку їх з іншими словами.

9. Ставлення іменників у початкову форму.

- Прочитайте іменники.
- Поставте іменники у початкову форму.

Запам'ятайте! Форма називного відмінка однини є початковою формою іменника.

10. Визначення початкової форми іменника.

- Визначте початкову форму іменника.

11. Визначення відмінка іменника у реченні.

- Прочитай речення.

Восени листопад швидко минув - чекай суворої (зима).

- Спиши речення, розкриваючи дужки.
- Постав іменники у потрібній формі.
- Визнач відмінок іменника у такій послідовності:
 - Знайди слово, з яким зв'язаний іменник.
 - Від цього слова постав запитання до іменника.
 - За питанням визнач відмінок.

12. Встановлення відповідності між відмінком та іменником.

Встанови відповідність між відмінком та іменником.

	Н. хто?що?
	Р. кого?чого?
	Д. кому?чому?
	З. кого?що?
	О. ким?чим?
	М. на кому?
	на чому?
	Кл.

- калина
- калині
- калиною
- калини
- на калині
- калину
- калино

Н. хто?що?	
Р. кого?чого?	
Д. кому?чому?	
З. кого?що?	
О. ким?чим?	
М. на кому? на чому?	
Кл. -----	

13. Підведення підсумків уроку. Вправа « Заверши речення».

- Вправа «Заверши речення».

— *Змінювання закінчень іменників за питаннями називається... (відмінюванням).*

— *Всього відмінків... (сім).*

— *Щоб визначити відмінок іменника, потрібно... (поставити запитання).*

— *Початковою формою іменника є... (форма називного відмінка однини).*

— *Діти, ви добре працювали на уроці, ви просто молодці!*

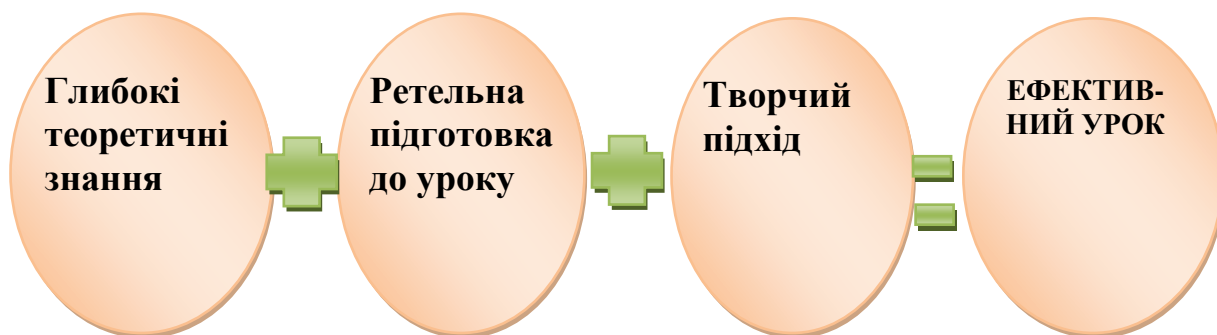
ПІСЛЯМОВА

Незважаючи на розмаїття нововведень, основною формою організації навчальної діяльності залишається урок. Яким же повинен він бути? Сучасний урок – це урок демократичний. Для такого уроку характерними ознаками є :

- підготовка не мовознавців-теоретиків, а гуманних освічених людей;
- навчання не словом, а справою;
- проведення його не для учнів, а разом з ними;
- спрямування діяльності не на клас вцілому, а на особистість кожного учня;
- забезпечення повного засвоєння навчального матеріалу на уроці.

Саме уникненню багатьох недоліків у підготовці до уроку допомагає чітке використання методики тієї чи іншої технології, суттєвою особливістю якої є протиставлення довільних дій чіткому алгоритму, системі логічно вмотивованих дій, послідовному переходу від одного елемента до іншого.

Складові ефективності й успішності уроку можна зобразити так:

Учитель постійно повинен поглиблювати свої знання, опрацьовувати додаткову літературу, привчати до цього і своїх учнів. Прагнути донести до них таку аксіому – підручник не являється єдиним джерелом знань, тому варто вивчати різні погляди на проблему із посібників, словників, довідників.

Ретельно готуюсь до кожного уроку, продумуючи хід заняття, добираючи ефективні методи та прийоми.

Сучасна методика нагромадила багатий арсенал прийомів інтерактивного навчання від найпростіших («Робота в парах», «Ротаційні (змінні) трійки», «Карусель», «Мікрофон») до складних («Мозковий штурм», «Мозаїка», «Аналіз ситуації»), а також імітаційні ігри, дискусії, дебати. Використання інтерактивних технологій не самоціль, а засіб створення атмосфери доброзичливості й порозуміння, зняття з душі дитини почуття страху, спосіб зробити її розкутою, навіяти впевненість у своїх силах, налаштувати на успіх, виявити здібність до творчості.

Сподіваємось, що представлені рекомендації допоможуть майбутнім фахівцям у проведенні уроків української мови, а вміле застосування інноваційних форм роботи, на нашу думку, дасть змогу вчителю успішно розв'язати порушені проблеми. Саме здатність осмислювати виучуване, виділяти основне сприяє виробленню вмінь свідомо застосовувати знання на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основна література

1. Вашуленко М.С. Буквар: підруч. для 1 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням українською мовою / М.Вашуленко, О.Вашуленко. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. – 160 с.
2. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі: навч.посіб./ред.: М.С.Вашуленко. – К.: Літера, 2011. – 367 с.
3. Вашуленко М.С. Українська мова: підруч. для 2 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням українською мовою / М. С. Вашуленко, С. Г. Дубовик. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2012. – 160 с.
4. Вашуленко М.С. Українська мова: підруч. для 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням українською мовою / М.С.Вашуленко, О.І.Мельничайко, Н.А.Васильківська. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 160 с.
5. Вашуленко М.С. Українська мова: підруч. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням українською мовою / М.С. Вашуленко, С.Г. Дубовик, О.І.Мельничайко – К. : Видавничий дім «Освіта», 2015. – 160 с.
6. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти затверджений Постановою Кабінету міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392
7. Захарійчук, М.Д. Буквар: підруч. для 1 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою / М. Д. Захарійчук. – К. : Грамота, 2012. – 176 с.
8. Захарійчук, М.Д. Українська мова: підруч. для 2 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою / М. Д. Захарійчук– К.: Грамота, 2012. – 176с.
9. Захарійчук М.Д. Українська мова (післябукварна частина) 1 клас/ М.Д.Захарійчук.-К.:Грамота, 2012.-80 с.
10. Захарійчук, М.Д. Українська мова: підруч. для 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою / М.Д.Захарійчук, А.І.Мовчун. – К. : Грамота, 2012. – 176 с.

11. Захарійчук, М.Д. Українська мова: підруч. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою / М.Д.Захарійчук, А.І.Мовчун. – К. : Грамота, 2015. – 176 с.
12. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із українською мовою навчання.1-4 класи.-К.»Освіта», 2012.-392 с.

Рекомендована література

1. Борщ О. Дидактичні ігри на допомогу вчителю під час вивчення теми «Іменник» / О. Борщ // Початкова школа: Науково-методичний журнал. - 2012. - N 3. - С. 10-12.
2. Вашуленко М. Урок української мови // Початкова школа. – 2007. - №4.
3. Вашуленко О. Організація підсумкового повторення // Початкова школа. – 2007. - №5
4. Горковенко І. Інформаційно-пізнавальний матеріал на уроці української мови у 2 класі [Текст] / І. Горковенко // Початкова школа : наук.-метод. журн. - 2014. - № 1. - С. 18-19.
5. Горпинич В.О. Морфологія української мови / В.О.Горпинич.-К.: «Академія», 2004.- 336с.
6. Коваль Г.П. Методика викладання української мови: навчальний посібник для студентів педінститутів, гуманітарних університетів, педагогічних коледжів / Г.П.Коваль, Н.І.Деркач, М.М. Наумчук – Тернопіль: Астон, 2008. – 287с.
7. Когут О.І. Інноваційні технології навчання української мови та літератури / О.І. Когут.-Астон,2005.-204с.
8. Методика викладання української мови / За ред. С.І. Дорошенка. – 2-е видання, перероблене і доповнене. – К.: Вища школа, 1992. – С. 160–164, 350–359.

9. Наумчук М.М. Сучасний урок української мови в початковій школі (Методика і технологія навчання) / М.М. Наумчук. – Тернопіль: Астон, 2001. – 264с.
10. Одинцова Т. Цікавинки на уроках рідної мови: Пос. для вчителя / Т.Одинцова, Я.Кодлюк. – Тернопіль.: Підручники і посібники: - 2003. – 127с.
11. Плесак О.Р. Уроки української мови, розділ «Іменник». 1- 4 класи: Методичний посібник. – Львів:, 2013. – 90 с.
12. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О.І.Пометун, Л.В. Пироженко.- К.: А.С.К., 2006.-192 с.
13. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю // Вибр. твори.: в 5 –ти т. – К.: Рад.школа. 1976. – т.3. 253с.
14. <https://uk.wikipedia.org/wiki>
15. <http://vseslova.com.ua/word>
16. <http://sum.in.ua/s/systematychnistj>
17. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov>

Навчально-методичне видання

Лавренова М.

Методичні рекомендації до вивчення дисципліни «Методика навчання української мови». Формування граматичних знань, умінь та навичок в учнів початкових класів (на матеріалі вивчення іменника) для студентів денної та заочної форм навчання напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта»

Видруковано у редакційно-видавничому центрі МДУ
89600 м.Мукачево
вул.Ужгородська, 26
Тел. 2-11-09